

Rapport

Sportieve activiteiten en corona

Hoe is de deelname het beste te meten?

Sportieve activiteiten en corona

Hoe is de deelname het beste te meten?

met subsidie van het ministerie van VWS

Mulier Instituut

Remko van den Dool

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het Mulier Instituut.

© Mulier Instituut

Utrecht, augustus 2024

www.mulierinstituut.nl

info@mulierinstituut.nl

Disclaimer

U mag delen uit deze publicatie overnemen op voorwaarde van bronvermelding: auteur(s), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Er gelden gebruiksvoorwaarden voor de foto's in deze publicatie. Neem foto's daarom niet over zonder toestemming van het Mulier Instituut.

Over ons

Het Mulier Instituut doet sportonderzoek voor beleid en samenleving. Voor overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, sportorganisaties en bedrijven onderzoeken we allerlei thema's op het gebied van sport en sportief bewegen: van de sportdeelname van (groepen) Nederlanders tot de motorische vaardigheden van kinderen, en van diversiteit en inclusie in de sport tot de economische impact van sportevenementen.

Het Mulier Instituut is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk.

Ons doel is bijdragen aan goed onderbouwd beleid, gericht op de bevordering van sport, sportief bewegen en versterking van de sportsector. Dit doen we op verschillende manieren:

We verzamelen data en monitoren de Nederlandse sportsector en beleidsprogramma's.

We ontwikkelen kennis en onderzoeksmethoden via verkennende en verdiepende studies.

We duiden onderzoeksuitkomsten en vertalen deze naar de beleidspraktijk.

We onderbouwen beleidsbeslissingen met expertise en advies.

We bieden gevraagd en ongevraagd duiding en reflectie in de rol van 'kritische vriend' van de sportsector.

We zetten ons in voor de bevordering van de sportwetenschap.

Inhoudsopgave

Sportieve activiteiten en corona

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Vraagstelling rapport	5
1.3	Deelname aan sportieve activiteiten meten	6
1.4	Betekenis leeftijd en opleiding	6
1.5	Coronamaatregelen	7
2	Leefstijlmonitor: wekelijkse sportdeelname	9
2.1	Opzet onderzoek en vragenlijst	9
2.2	Resultaten	12
2.3	Conclusies Leefstijlmonitor	17
3	Sportdeelname Index: maandelijkse deelname	19
3.1	Opzet onderzoek en vragenlijst	19
3.2	Resultaten	20
3.3	Conclusies Sportdeelname Index	25
4	Vrijetijdsomnibus: deelname & frequentie sport	27
4.1	Opzet onderzoek en vragenlijst	27
4.2	Resultaten	29
4.3	Conclusies Vrijetijdsomnibus	34
5	Op corona gericht onderzoek	36
5.1	Nationaal sportonderzoek	36
5.2	Gedragsunit Corona Vragenlijstonderzoek	37
6	Onderzoek tijdbesteding & seizoenpatronen	39
6.1	Tijdbesteding sport en recreatief bewegen	39
6.2	Seizoenpatronen in sportdeelname	40
7	Conclusies	42
7.1	Evaluatie methoden	42
7.2	Evaluatie gevolgen corona	44
7.3	Vergezicht onderzoek sportieve deelname	47
	Bronnen	50
	Bijlage 1 - Corona & methode Leefstijlmonitor	51
	Bijlage 2 - Trendbreuk deelname jongeren?	52
	Bijlage 3 - Frequentie wekelijkse sportdeelname	53
	Bijlage 4 - Vaststellen sportduur	55

Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de aanleiding, vraagstelling, aanpak en context van dit onderzoek.

1.1 Aanleiding

Vanaf half maart 2020 waren in Nederland maatregelen van kracht om de uitbraak van het coronavirus Covid-19 te beteugelen. In de eerste maanden van 2022 zijn de meeste maatregelen afgebouwd en in maart 2023 zijn alle maatregelen officieel opgeheven. In deze periode waren de maatregelen in de zomerperiode minder streng. De maatregelen werden juist strenger bij een uitbraak van het virus.

De algemene strekking van de maatregelen was om onderling contact te vermijden of anders voldoende afstand te bewaren. Dit betekende dat sportfaciliteiten moesten sluiten. De algemene boodschap van de maatregelen was 'blijf thuis'. Strikt genomen gold dit ook voor sporten en recreatief bewegen in de openbare ruimte. Tegelijkertijd onderkenden vele wetenschappers dat lichamelijke activiteiten gunstig zijn voor de weerstand tegen het virus. Daarom bevalen artsen aan om sportief actief te blijven. Zo lanceerde de Hersenstichting de veel gedownloade app Ommetje om wandelen in de buurt te stimuleren.

Tijdens de pandemie bestond daardoor behoefte om de deelname aan sportieve activiteiten te kunnen blijven volgen. Tegelijkertijd bleken de deelnameonderzoeken (deels) verschillende uitkomsten te geven. Dit heeft te maken met verschillen in de onderzoeksopzet, zoals verschillende terugvraagtijden (van één tot twaalf maanden), de wisselende steekproefkwaliteit, verschillende leeftijdselecties en de definitie van sportieve activiteiten (sport en/of recreatief bewegen). Daarnaast verstoorde corona de dataverzameling via huisbezoeken van enquêteurs.

1.2 Vraagstelling rapport

Het doel van dit rapport is om verschillen in de deelname aan sportieve activiteiten te verklaren voor, tijdens en na de maatregelen tegen corona. Hierbij kijken we nadrukkelijk naar methodische verschillen en ingrepen. Met deze inzichten hopen we het onderzoek naar sportieve activiteiten te kunnen verbeteren.

We vergelijken hiervoor drie langlopende landelijke onderzoeken plus enkele aanvullende onderzoeken. Het gaat om deze landelijke onderzoeken:

- de LeefstijlMonitor van het RIVM, gebaseerd op de Gezondheidsenquête van het CBS;
- de Sportdeelname Index van NOC* NSF;
- de Vrijetijdsomnibus van het CBS.

De aanvullende onderzoeken zijn bedoeld om verklaringen voor de gevonden ontwikkelingen te vinden.

1.3 Deelname aan sportieve activiteiten meten

Om de drie onderzoeken te vergelijken is inzicht nodig in welke eisen we aan onderzoek naar sportieve activiteiten moeten stellen. We kijken hier naar de wijze van vraagstelling over de deelname aan sportieve activiteiten.

Vragen naar menselijk gedrag zijn betrouwbaarder naarmate een gebeurtenis recenter is en de activiteit belangrijk genoeg om te kunnen herinneren. De afbakening van de terugvraagperiode luistert daarbij nauw. Een vraag naar sportieve activiteiten in de afgelopen week zal voor mensen die op vrijdag een vragenlijst invullen, anders zijn dan voor mensen die op dinsdag de vraag beantwoorden.

Mensen herinneren zich daarnaast sportieve activiteiten binnen een vast patroon beter dan een incidenteel wielrenronde bij mooi weer. De herinnering aan zonnige (fiets)momenten is minder sterk tijdens een sombere dag.

Hoe goed weet een respondent verder of een activiteit dertien of elf maanden geleden plaatsvond? Hoewel een sportdeelnamevraag concreet gedrag betreft, kan een respondent bijvoorbeeld de sportfrequentie in de afgelopen twaalf maanden matig overzien. Dit gaat met name ten koste van incidenteel beoefende sporten.

Antwoordlijsten bevatten soms meer dan veertig sporttakken. Zeker als ze de vragenlijst op een smartphone invullen, willen respondenten wel eens een activiteit over het hoofd zien. Dat laten experimenten met een serie kortere lijsten met sporttakken zien.

Dit soort zaken kunnen de betrouwbaarheid van de antwoorden in een vragenlijst ondergraven. De sportdeelname betreft daardoor soms deels een impressie van het eigen sportieve gedrag. Globaal zullen respondenten wel een juiste schatting van bijvoorbeeld de deelnamefrequentie geven. Maar iemand die enkele keren per jaar een sportieve activiteit beoefent, vergist zich wellicht in de maand van deelname. Dat kan net het verschil maken voor of diegene in de afgelopen twaalf maanden geen of juist wel een sporter was.

Voor intensieve sporters zal de sportfrequentie een wat bredere bandbreedte hebben: niemand zal precies de frequentie kunnen opgeven.

1.4 Betekenis leeftijd en opleiding

In dit rapport besteden we op diverse plaatsen aandacht aan de kenmerken die het sterkste verband met de deelname aan sportieve activiteiten hebben: de hoogst voltooide opleiding en de leeftijd. We lichten het belang kort toe.

Het hoogst voltooide opleidingsniveau hangt sterk samen met de sportdeelname. Van de hoger opgeleiden sport twee derde wekelijks en van de lager opgeleiden een derde (2023; sportenbewegencingcijfers.nl). Ook binnen andere kenmerken is de opleiding dominant. Hoger opgeleide ouderen nemen vaker deel aan sport dan lager

opgeleide jongeren. Mensen van niet-westerse herkomst die hoger zijn opgeleid, nemen vaker deel aan sport dan lager opgeleiden van Nederlandse herkomst (Van den Dool, Van der Breul & Pulles, 2023). Voor recreatief wandelen en fietsen zijn de verschillen naar opleidingsniveau minder groot, maar niet afwezig.

In het algemeen neemt de wekelijkse sportdeelname af naarmate mensen ouder zijn (sportenbewegenincijfers.nl). Kinderen en jongeren beoefenen doorgaans sport op een andere wijze. Zij zijn vaker lid van een sportclub en werden dus sterker getroffen door maatregelen om de sportvoorzieningen te sluiten om corona te bestrijden. Tegelijkertijd waren de maatregelen gedurende langere perioden minder streng voor kinderen en jongeren.

Het onderscheid in sportbeoefening tussen kinderen op de basisschool en jongeren op de middelbare school is vrij groot: kinderen op de basisschool sporten meer.

1.5 Coronamaatregelen

Van maart 2020 tot de zomer van 2022 waren er drie perioden waarin maatregelen golden om het coronavirus in te dammen. De maatregelen hadden voor de sportdeelname vooral gevolgen voor sporten die in een sportaccommodatie plaatsvonden, zoals sporthallen en fitnesscentra.

Voor sporten in sportaccommodaties in de open lucht, zoals voetbal, waren de maatregelen minder streng. Voor activiteiten in de openbare ruimte waren ze het minst streng. Sommige maatregelen waren milder voor kinderen en jong volwassenen, aangezien zij minder ernstige gevolgen van een besmetting ondervonden.

De perioden met maatregelen met gevolgen voor de sportdeelname waren:

- Half maart tot eind mei 2020 (eerste periode) werden onder andere alle sportvoorzieningen gesloten. Daarnaast was de belangrijkste antivirusmaatregel de oproep om 1,5 meter afstand te houden en het (dringende) verzoek om thuis te blijven. Veel kantoorwerkers werkten in die periode thuis.
- Half oktober 2020 tot juni 2021 (tweede periode) werden nieuwe maatregelen ingevoerd en andere versoepeld. Zo werden in december alle winkels gesloten behalve die voor primair levensonderhoud. In februari en maart 2021 gold enige tijd een avondklok. Hoewel de sportvoorzieningen de hele periode gesloten bleven, ontstonden na enige tijd uitzonderingen. Eerst voor jonge kinderen en later voor jongeren en jongvolwassenen (tot 27 jaar). Zij konden in beperkte mate buitensportfaciliteiten gebruiken. Rond de jaarwisseling 2020/2021 gaven de autoriteiten aan dat ommetjes in de buurt mogelijk en zelfs wenselijk waren.
- In de periode van november 2021 tot april 2022 (derde periode) wisselden de maatregelen sterk. In eerste instantie ging het om sluiting van de horeca na 8 uur 's avonds en het dragen van mondkapjes. In december sloten locaties voor binnensport, niet-essentiële winkels en horeca (nu helemaal). Half

januari 2022 werden deze maatregelen geleidelijk afgebouwd, totdat half april alle beperkingen waren opgeheven.

- Na april 2022 zijn geen maatregelen meer genomen. In maart 2023 zijn ook de voorzorgsmaatregelen zoals testen bij klachten opgeheven.

Een volledig overzicht van de maatregelen is te vinden op [de Wikipedia-pagina hierover](#).

Leeswijzer

De hoofdstukken 2 tot en met 4 gaan over de drie besproken onderzoeken. Per hoofdstuk beschrijven we het onderzoek, de vraagstelling en de resultaten.

In hoofdstuk 5 belichten we aanvullend onderzoek naar corona. Daarbij kijken we naar de vraagstelling van deze onderzoeken over sportieve activiteiten (en niet naar de uitkomsten).

In hoofdstuk 6 bespreken we de seizoenpatronen en de tijdbesteding aan diverse sportvormen. Deze informatie gebruiken we om de resultaten van de drie onderzoeken te verklaren.

In het slothoofdstuk vergelijken we de drie onderzoeken door te kijken naar overeenkomsten, verschillen en alternatieve manieren om de ontwikkeling in de deelname aan sportieve activiteiten te meten.

Leefstijlmonitor: wekelijkse sportdeelname

Het percentage wekelijkse sportdeelname is een officiële kernindicator gebaseerd op het RIVM-onderzoek LeefstijlMonitor. Deze kernindicator staat in dit hoofdstuk centraal. We kijken naar de ontwikkeling van deze indicator, diverse sporttakken en de wekelijkse deelname aan wandelen en fietsen in het algemeen.

2.1 Opzet onderzoek en vragenlijst

Algemene beschrijving onderzoek

De resultaten over sport en bewegen brengt het RIVM sinds 2014 naar buiten onder de naam LeefstijlMonitor. De gegevens zijn gebaseerd op het CBS-onderzoek de Gezondheidsenquête, dat sinds 2001 loopt. Dat is een representatief onderzoek onder jaarlijks 10.000 Nederlanders die in het bevolkingsregister zijn ingeschreven. Mensen die in een instelling wonen zijn overigens uitgesloten.

De enquête vindt in het Nederlands plaats. Daardoor kunnen mensen die het Nederlands onvoldoende machtig zijn niet deelnemen.

Het onderzoek loopt het hele jaar door. Het is daardoor mogelijk om naar maand of kwartaal uit te splitsen. Sinds 2010 kunnen respondenten via internet deelnemen. Mensen die niet via internet deelnemen, krijgen de mogelijkheid om thuis via een enquêteur te participeren (huisbezoek). De afgelopen jaren is ruim de helft van de respons afkomstig van internet.

Door de coronamaatregelen was het vanaf half maart 2020 gedurende een aantal maanden niet mogelijk voor enquêteurs om respondenten thuis te bezoeken. Dit heeft gevolgen voor de uitkomsten. De mensen die voor een enquêteur aan huis kiezen, zijn namelijk niet vergelijkbaar qua sportdeelname met de internetdeelnemers. Die laatste groep is een stuk sportiever.

Het uitvallen van de huis-aan-huisbezoeken had met name invloed op het deelnamepercentage in 2020. In dat jaar zagen we bij beide methoden een afname van de wekelijkse sportdeelname, maar door de andere verhoudingen zagen we per saldo voor 2020 een toename van de deelname.

Het CBS heeft via speciale wegeningen voor enkele vragen rekening proberen te houden met de periode dat de enquêteurs de respondenten niet konden bezoeken. Dat gold niet voor de vragen over sporten en bewegen. In bijlage 1 beschrijven we dit in meer detail.

Vraagstelling

De vraagstelling voor het onderzoek is sinds 2001 vrijwel ongewijzigd (vraagblok SQUASH). Dit heeft als voordeel dat de sport- en beweegdeelname in de tijd is te volgen. Het vraagblok gaat in op elf beweegactiviteiten:

- vier vormen van wandelen en fietsen;
- twee vormen van huishoudelijk werk;
- twee vormen van (betaald) werk;
- drie vormen van vrijetijdsactiviteiten (tuinieren, klussen en sport).

Per activiteit wordt gevraagd hoeveel dagen per week respondenten dit doen. Vervolgens gaan de vragen per activiteit in op de bestede tijd per dag. Uit het vraagblok leidt het RIVM de wekelijkse sportdeelname af en het voldoen aan de beweegrichtlijnen (niet in dit rapport besproken). Daarnaast is de bestede tijd aan de diverse beweegactiviteiten af te leiden.

De vragen voor sport wijken enigszins af van de vragen over de andere activiteiten. In de eerste plaats wordt minder nadrukkelijk gevraagd naar *wekelijkse* deelname. De opmerking 'Neem in uw gedachten een normale week in de afgelopen maanden.', die bij de andere activiteiten telkens vermeld staat, is bij sport niet opgenomen.

Verder noteren de respondenten de maximaal vier sporten zelf of beschrijven ze deze in eigen woorden voor de enquêteur. Voor elke genoteerde sport beantwoorden respondenten, net als voor de andere activiteiten, vragen over het aantal dagen per week, de bestede tijd per dag en sinds 2014 alleen voor sport het aantal weken per jaar dat men de sport beoefent. Gezien de iets afwijkende vraagstelling over sport hoeft dus niet iedere respondent deze als wekelijks te interpreteren.

Een aanwijzing dat het niet voor iedereen wekelijks betekent, geeft de vraag naar het aantal weken dat iemand een sport in een jaar heeft beoefend. Uit een analyse door het Mulier Instituut blijkt dat 78 procent de eerst genoteerde sport minimaal 40 weken per jaar beoefent (dit beschouwen we als 'wekelijks'). Voor de tweede tot en met de vierde sport is dat ongeveer de helft. Hoewel de laatste sporten dan strikt genomen niet wekelijks zijn, stellen we wel vast dat de overgrote meerderheid van de 'wekelijkse' sporters minimaal één sport heeft die zij wekelijks beoefenen (86%). Per saldo sport ongeveer de helft van de Nederlanders wekelijks.

De vraag hoeveel weken men een sport beoefent, kan een rol spelen in tijden van uitval van sport- en beweegmogelijkheden, zoals in het voorjaar van 2020 (en later weer in het najaar van dat jaar). We verwachten dan dat het aantal genoemde weken zal afnemen.

Zoals aangegeven hebben vier van de elf activiteiten van het SQUASH-vraagblok betrekking op wandelen en fietsen. Twee daarvan gaan over woon-werkverkeer en de twee andere over wandelen en fietsen in het algemeen. Wandelen en fietsen kunnen de respondenten daarnaast als sport opgeven. Daarover zijn geen instructies in de vragenlijst opgenomen.

Doordat de sportvragen na de vragen over wandelen en fietsen volgen, mogen we aannemen dat een respondent alle bestede uren aan wandelen en fietsen noteert, inclusief de tijd aan sportieve wandel- en fietsvormen. Het RIVM zet daarom in de analysefase de sporturen voor wandelen en fietsen op nul als de bestede tijd exact overeenkomt met de uren voor de activiteiten wandelen en fietsen in het algemeen (los van sport dus).

Het gevolg is dat de deelname aan wandelen en fietsen in het algemeen enigszins onderschat wordt. In 2022 noemde 7 procent van de volwassenen fietsen bij sport en 5 procent wandelen. Ter vergelijking: 72 procent wandelt wekelijks en 46 procent fietst wekelijks (2022). Door de RIVM-maatregel valt 1 procent van de fietsdeelname en 0,2 procent van de wandeldeelname onder sport (ook 2022).

Vraagstelling Gezondheidsenquête CBS, gedeelte van de SQUASH-vragenlijst

'Neem in uw gedachten een normale week in de afgelopen maanden. Wilt u aangeven hoeveel dagen per week u deze activiteiten verrichtte en hoeveel tijd u daar gemiddeld op zo'n dag mee bezig was?

Vrije tijd (vragen: aantal dagen per week, gemiddelde tijd per dag)

- Wandelen
- Fietsen
- Tuinieren
- Klussen/doe-het-zelven

Op nieuwe pagina:

Welke sport(en) beoefent u? (bijvoorbeeld fitness/conditietraining, tennis, hardlopen, voetbal).

>>Maximaal 4 sporten opschrijven (voor kinderen: schoolgym, schoolzwemmen en zwemles niet meetellen).<<

>>Als u niet aan sport doet kunt u de vraag overslaan door op 'volgende' te klikken<<

- Hoeveel dagen per week doet u aan <sport1>?
- Hoeveel tijd beoefent u gemiddeld op zo'n dag <sport1>?
- Hoeveel weken per jaar doet u aan <sport1>?

Voorgaande vragen herhalen voor maximaal 4 sporten.'

Aanpassingen vraagstelling in 2021

Voor de meting van 2021 zijn enkele aanpassingen in de vragenlijst SQUASH doorgevoerd. Zo is een opmerking toegevoegd dat wandelen en fietsen naar het werk niet mee meetellen met 'gewoon' wandelen. Even daarvoor zijn de vragen gesteld over wandelen en fietsen naar het werk/school. Dus in principe is dit een logische aanpassing, want anders zou fietsen naar het werk twee keer meetellen.

Hoewel dit een kleine wijziging lijkt (niet split-run getest), zien we voor fietsen wel een serieuze terugval in de deelname van 2021 in vergelijking met 2020. In de

periode 2016 tot 2019 fietste 55 procent van de volwassenen wekelijks en in 2020 57 procent. In 2021 was dat afgenomen tot 49 procent.¹

Bij andere onderdelen van het vraagblok zien we dit niet terug, behalve voor huishoudelijk werk, waar de voorbeelden ook zijn aangepast. Hier om licht en zwaar huishoudelijk werk te beschrijven (allebei serieuze teruggang). Opvallend is dat het voldoen aan de eerste beweegrichtlijn (naar aantal minuten) van 2020 op 2021 sterk afnam (-6 procentpunten bij volwassenen).²

Ook vóór de meting van 2021 vonden aanpassingen aan de vraagstelling van de SQUASH-vragenlijst plaats. Zo is in 2016 een zin toegevoegd bij de sportdeelname voor jongeren, namelijk dat zij hierbij niet moesten denken aan de lessen lichamelijke oefening op school. Deze aanpassing laat een serieus effect op de sportdeelname van schoolgaande jongeren (12-17 jaar) zien, waardoor de (lange-termijn)trend voor jongeren niet valide is. Zie bijlage 2 voor een toelichting.

2.2 Resultaten

Het RIVM publiceert de uitkomsten over wekelijkse sportdeelname op haar website sportenbewegenincijfers.nl. Wij kijken in deze paragraaf behalve hiernaar ook naar wekelijks wandelen en fietsen. Met de Leefstijlmonitor kunnen we namelijk de resultaten ook weergeven voor zowel sport als wandelen en fietsen in het algemeen (tabel 2.1).

Ontwikkelingen in sportdeelname en activiteiten

Omdat onduidelijk is of de respondenten tijdens het beantwoorden van de vragen de activiteiten sporten, wandelen en fietsen goed kunnen onderscheiden, hebben we enkele categorieën samengevoegd. Zo kijken we naar het totaal van (wekelijks) sporten, wandelen en fietsen. Het cijfer geeft weer welk percentage volwassenen één of meer van deze activiteiten wekelijks verricht. Verder combineren we wandelen in het algemeen met wandelen dat bij sport is genoemd. Hetzelfde doen we voor fietsen.

In 2020 en 2021 wandelt, fietst en/of sport 90 procent van de volwassenen wekelijks. Voor de periode 2016-2019 is dat niet wezenlijk anders (89%), net als in 2022 (88%). Op langere termijn is sprake van een toename (83% in 2001; niet in tabel).

De belangrijkste van deze activiteiten is wandelen. In 2020 wandelde 77 procent van de volwassenen wekelijks en in 2021 78 procent. In de periode 2016-2019 was dat een stuk lager (70%) en in 2022 weer wat lager dan 2021 (73%). Het lijkt er dus op dat wandelen met name tijdens de coronajaren populair was. Het percentage wandelaars neemt op lange termijn overigens wel geleidelijk toe (61% in 2001).

¹ Door thuiswerken tijdens de coronaperiode zullen ook minder mensen zijn gaan fietsen, maar dat gold ook voor het grootste deel ook voor 2020 (coronamaatregelen gingen half maart 2020 in).

² Zie www.sportenbewegenincijfers.nl voor een uitleg van deze richtlijnen.

Opmerkelijk is dat wekelijks fietsen al 20 jaar vrijwel stabiel blijft: iets meer dan de helft van de volwassenen fietst. In 2020 was sprake van een piek (58%). In de jaren erna neemt dit percentage af tot 47 procent in 2022. Dit kan samenhangen met de hiervoor beschreven aanpassingen in de vragenlijstinstructie in 2021.

De wekelijkse sportdeelname inclusief sportief wandelen en fietsen is in 2020 52 procent. Op langere termijn neemt de wekelijkse sportdeelname enigszins toe, maar in de beschreven periode, 2016-2022, blijft deze min of meer stabiel.

De sporttakken hebben we samengevoegd in zes groepen. Zaal sporten, veldsporten en zwemmen nemen over langere tijd enigszins in populariteit af (niet in tabel). Fitness/aerobics, duursport en overige sporten vertonen in de loop der tijd een groei. De deelname aan fitness/aerobics lijkt niet gehinderd te zijn door de coronaperiode: deze laat nauwelijks ontwikkeling zien. Mogelijk komt dit door de groei van de deelname aan fitness thuis. Iets meer dan een kwart van de volwassenen beoefent wekelijks deze sporten.

Duursporten, zoals hardlopen, wielrennen, skeeleren, beoefende ongeveer een vijfde van de volwassenen in Nederland wekelijks. In de coronajaren 2021 en 2022 beoefenen de Nederlanders vaker duursporten. In 2022 is deze belangstelling weer afgenomen.

Tabel 2.1

Wekelijkse deelname aan sportieve activiteiten, naar jaar, bevolking 18 jaar en ouder

(in procenten)

	2016-2019 (n=22.762)	2020 (n=7.028)	2021 (n=6.862)	2022 (n=8.027)
Wekelijkse sporter	51	52	52	51
Fitness, aerobics	26	28	27	28
Duursporten	17	20	22	18
Veldsporten	9	10	10	9
Zaal sporten	3	2	2	3
Zwemmen	5	4	4	4
Overige sporten	6	6	6	5
Wandelen algemeen en als sport	70	77	78	73
Fietsen algemeen en als sport	55	58	50	47
Geen sport, wandelen en fietsen	11	10	10	12

Bron: CBS-Gezondheidsenquête (2001-2022). Bewerking: Mulier Instituut.

Ontwikkeling naar leeftijd

In figuur 2.1 geven we de ontwikkeling weer voor enkele leeftijdsgroepen van 4 jaar en ouder. Op langere termijn zien we een bescheiden toename. Ook van 2019 op 2020 lijkt voor volwassenen sprake van een toename (niet significant). Dit is

opmerkelijk, omdat de verwachting was dat de deelname in 2020 af zou nemen vanwege de pandemie.

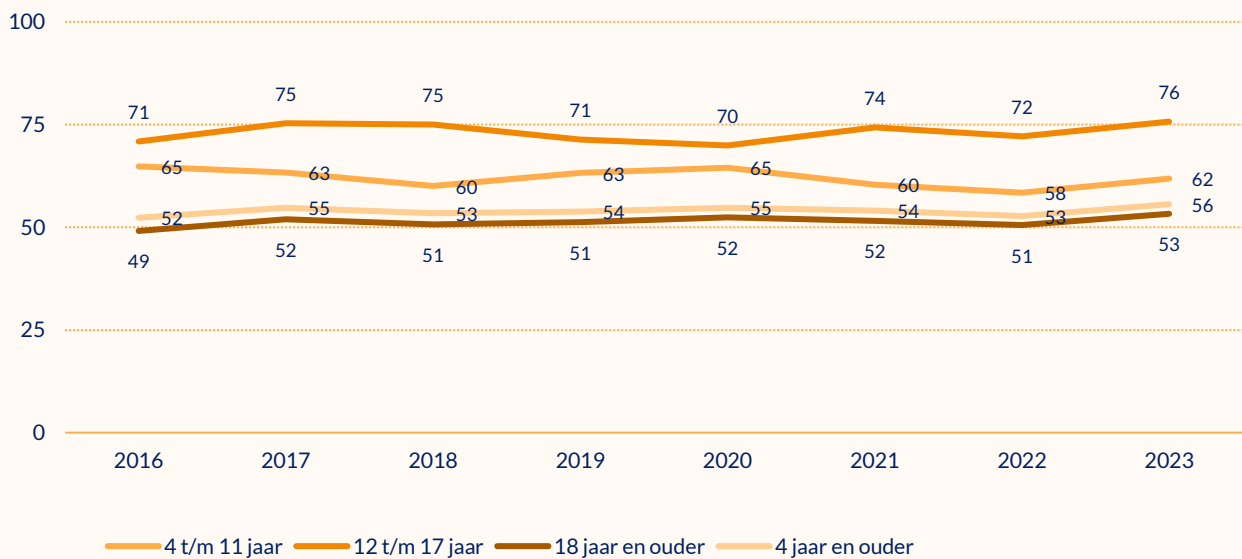
Hoe kunnen we de groei van de sportdeelname tijdens de coronajaren verklaren? In 2020 veroorzaakte corona in ieder geval tijdelijk een stop op enquêtes aan de deur. Hierdoor ontstond een andere verhouding tussen deelname via een enquêteur en deelname via internet. In bijlage 1 laten we zien dat beide methoden een afname in de deelname van 2019 op 2020 laten zien, maar dat door een andere verhouding van het aantal respondenten per methode een geringe toename is gerapporteerd. Dit komt door een groter aandeel van de veel sportievere internetrespondenten.

Na 2020 neemt de wekelijkse sportdeelname geleidelijk af, totdat in 2023 de deelname weer groeit. Ook voor 2021 is het veldwerkproces nog verstoord.

Naar leeftijd zien we voor jongeren een wat afwijkende trend (70-75% deelname). Daar is wel een afname voor het jaar 2020 zichtbaar; die hangt wellicht samen met een kleiner aantal waarnemingen. Van de kinderen van 4 tot 11 jaar nam in 2020 65 procent wekelijks deel aan sport. Dat percentage blijft min of meer gelijk over de zes jaar daarvoor (63% in 2019).

Figuur 2.1
Wekelijkse sportdeelname naar leeftijdsgroepen, 4 jaar en ouder

(in procenten, n = > 9.000 per meetjaar)

Bron: RIVM, sportenbewegenin cijfers.nl (opgezocht in april 2024).

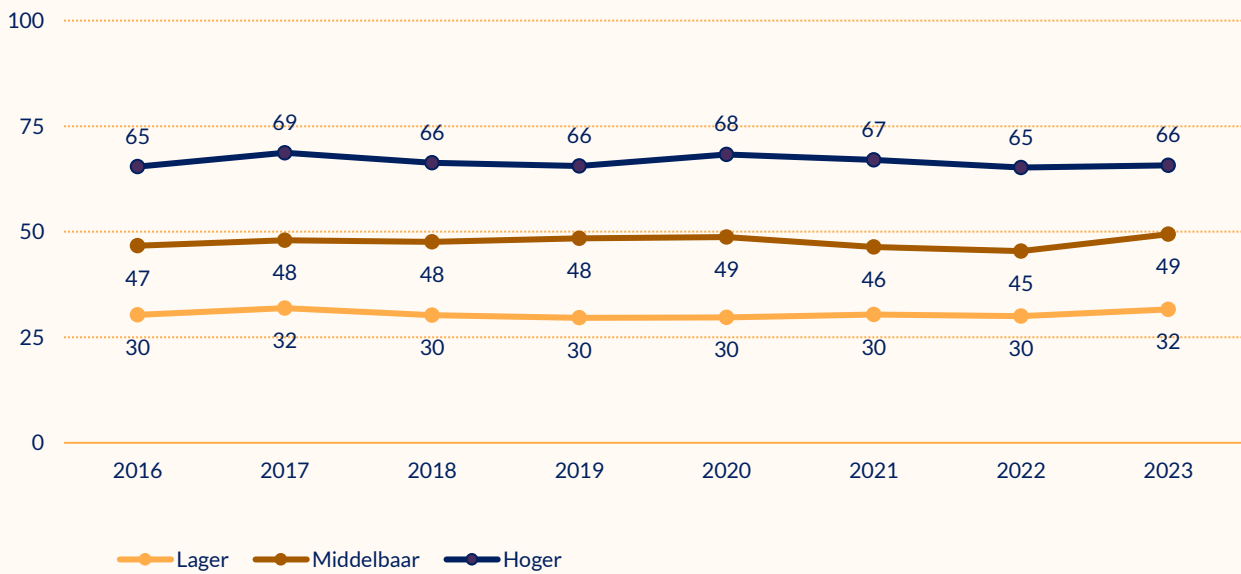
Verschillen naar opleidingsniveau

Naar opleidingsniveau bestaat een fors verschil in wekelijkse sportdeelname (figuur 2.2). Twee derde van de hoger opgeleiden sport wekelijks, tegenover 30 procent van de mensen met een lagere opleiding. Doordat steeds meer jongeren

hoger opgeleid zijn, zou de wekelijkse sportdeelname van de bevolking hierdoor op termijn kunnen toenemen. In de loop der tijd neemt het verschil daarnaast toe. In 2001 nam 59 procent van de hoger opgeleiden wekelijks aan sport deel en 34 procent van de lager opgeleiden (niet in tabel).

Tijdens de coronajaren blijft de deelname van de lager opgeleiden min of meer op peil, terwijl er bij de andere groepen sprake is van een lichte afname. In 2023 lijken de verhoudingen weer conform de periode voor corona.

Figuur 2.2
Wekelijkse sportdeelname, naar opleidingsniveau, 25 jaar en ouder
 (in procenten, n > 8.000 per meetjaar)

Bron: RIVM, sportenbewegen cijfers.nl (opgezocht in april 2024).

Ontwikkeling aantal weken sportdeelname

In paragraaf 2.1 beschreven we dat sinds 2014 een vraag opgenomen is naar het aantal weken dat een respondent een sport beoefent. Uit deze vraag kunnen we afleiden of de deelname, in aantal weken, in 2020 is afgenomen. Dit geeft een indicatie van de sportfrequentie.

Als we kijken naar 40 weken of meer beoefende sport, zien we over de periode 2016 tot 2020 geen verschil voor de eerste beoefende sport (76-78%; niet in tabel). Dat geldt ook voor de tweede beoefende sport, zij het dat een kleiner percentage deze sport 40-52 weken per jaar beoefent (59-61%; niet in tabel). Deze cijfers geven aan dat dit aspect geen rol speelt voor de verklaring van de deelname tijdens de coronajaren.

Uit de vraag naar het aantal weken blijkt dat respondenten lang niet alle opgegeven sporten wekelijks beoefenen. Zo geeft 2 procent aan de eerste sport minder dan tien weken te beoefenen (2020; niet in tabel). Door de uitkomsten van de vier

opgegeven sporten samen te voegen, ontstaat het beeld dat 86 procent van de volwassenen in de periode 2014-2018 40 of meer weken één tot vier sporten beoefende. Dit kunnen we als wekelijks beschouwen. Zie bijlage 3 voor de cijfers.

Tijdbesteding sportdeelname

Met de SQUASH-vragenlijst is het mogelijk om onder andere de duur van de (wekelijkse) sportdeelname vast te stellen. Volgens de RIVM-website sportenbewegenincijfers.nl sport de Nederlander gemiddeld 2,8 uur per week (12-plus, 2022). Aangezien 52,1 procent aan sport deelnam, betekent dit dus dat sporters 5,4 uur per week sporten. Sinds 2001 is dat een duidelijke groei. We zien geen dip in de tijdbesteding in de periode dat het coronavirus rondwaarde.

In hoofdstuk 6 besteden we aandacht aan het Tijdbestedingsonderzoek TBO van het SCP en het CBS. Uit de TBO-meting van 2016 blijkt dat Nederlanders van 10 jaar of ouder 1,3 uur per week aan sport besteden. Dat is dus ruim de helft minder. Mogelijk komt dit verschil doordat respondenten in de vragenlijst van de Gezondheidsenquête (SQUASH-vraagmodule over bewegen) de vraag niet goed interpreteren. Gevraagd wordt om de bestede tijd *per dag* weer te geven. Onze analyse laat zien dat een (flink) deel van de respondenten vermoedelijk de tijd *per week* opgeeft (zie bijlage 4).

Seizoenpatronen sportdeelname

De vraagstelling in de SQUASH-vragenlijst is voor de meeste vragen gericht op een normale week in de afgelopen maanden. Hierdoor mogen we seizoenpatronen verwachten. Respondenten zouden in de winter iets anders invullen dan in de zomerperiode. Bij de sportvragen is de opmerking over een normale week in de afgelopen maanden bij de overige beweegactiviteiten niet opgenomen. Dat is de laatste van de elf activiteiten in de vragenlijst.

Voor sport zien we bij volwassenen nauwelijks de verschillen die we verwachten als seizoen een rol zou spelen. Bijvoorbeeld een relatief hoge deelname in het voor- en najaar, een lagere deelname in de winter en een wat lagere deelname in de maand juli (wanneer veel sportverenigingen gesloten zijn). Over de periode 2016-2019 zien we een lagere uitkomst voor juli en een hogere voor augustus, maar de andere maanden wijken maximaal 1 procent af van de gemiddelde wekelijkse sportdeelname over deze periode (niet in tabel).

In de genoemde jaren zonder corona zien we dus geen serieuze seizoenpatronen voor de deelname aan sport. In de coronajaren 2020 en 2021 zien we daarnaast geen perioden met meer of minder deelname die samenhangen met de coronamaatregelen. Soms zien we juist het tegendeel. Zo geven de respondenten in mei 2020, twee maanden na de start van de crisis, een relatief hoge waarde binnen het betreffende jaar (55% in tabel).

In het vervolg van dit rapport besteden we meer aandacht aan seizoenpatronen (zie paragraaf 3.2 en 6.2). In de daar besproken onderzoeken zien we sterkere patronen.

Behalve naar sport kijken we ook naar twee andere beweegactiviteiten. Voor wandelen in het algemeen zien we een beperkt seizoenpatroon: in de wintermaanden wandelen mensen wat minder vaak (periode 2016-2019, volwassenen). Ook fietsen in het algemeen doen mensen in de winter wat minder en in augustus wat meer.

2.3 Conclusies Leefstijlmonitor

In deze laatste paragraaf bespreken we de LeefstijlMonitor wat betreft de methoden en de gevolgen van corona.

Evaluatie methode

Het veldwerk van de LeefstijlMonitor heeft tijdens de coronajaren 2020 en 2021 last gehad van een forse uitval van de enquêtes die thuis door een enquêteur zijn afgenomen. Zo zien we tegen de verwachtingen in een zekere toename van de sportdeelname in het eerste coronajaar (2020). De uitkomsten voor deze jaren zijn daardoor minder goed op waarde te schatten.

Bij aanvang van het coronajaar 2021 zijn aanpassingen in de voorbeelden en instructies in de bijbehorende SQUASH-vragenlijst doorgevoerd die gevolgen lijken te hebben voor de deelname aan beweegactiviteiten (met name voor fietsen en huishoudelijk werk). Eerder zijn vergelijkbare aanpassingen in de voorbeelden van de vraag voor sportdeelname van jongeren doorgevoerd (in 2016; zie bijlage 2). De dalende langetermijntrend voor jongeren zoals vermeld op sportenbewegenincijfers.nl, is daardoor discutabel.

Meer in het algemeen stellen we vast dat de LeefstijlMonitor voor sportdeelname geen heldere seizoenpatronen vastlegt. Dit veronderstelt dat de respondenten bij de vragen over sport niet denken aan een normale week in de afgelopen maanden (zoals bij andere activiteiten is gevraagd). We stellen wel vast dat de wekelijks sportende respondent gemiddeld genomen vrij zeker inderdaad wekelijks sport.

Tot slot constateren we dat de weergave van de bestede tijd via deze vragenlijst wel erg sportieve burgers zou betekenen. Deze gemiddelden zijn waarschijnlijk een overschatting.

Evaluatie gevolgen corona

Uitgaande van de coronajaren 2020 en 2021 zien we in de LeefstijlMonitor voor volwassenen los van de eerder geschetste methodische problemen nauwelijks gevolgen voor de wekelijkse sportdeelname in het algemeen. Deze is zelfs eerder hoger dan lager. We zien ook geen ontwikkelingen voor het genoemde aantal weken waarin de respondenten sporten of voor de gemiddelde tijd die zij daar mee bezig zijn.

Binnen de jaren 2020 en 2021 nemen we geen duidelijke (seizoen)patronen waar. Deze ontbreken ook voor de perioden waarin strengere maatregelen golden om corona te beteugelen (zoals sluiting van sportvoorzieningen).

Sportdeelname is een verzameling van tientallen sporttakken die zijn te beoefenen. Hierbinnen kozen mensen in 2020 en 2021 vaker voor duursporten. Bij fitness zien we geen afname voor de coronaperiode. Lang niet iedereen beoefent deze activiteit bij een sportcentrum. In paragraaf 4.2 zien we in ieder geval dat veel mensen in 2020 thuis zijn gaan sporten. Bij de andere sporttakken zijn de verschillen tussen de jaren te gering om er uitspraken over te doen.

Wandelen in het algemeen (en als sport) benoemden mensen in 2020 en 2021 veel vaker als wekelijkse activiteit. Fietsen in het algemeen (en als sport) laat een zekere groei zien in het eerste coronajaar (2020). Voor het daaropvolgende jaar zien we een afname tot duidelijk onder het niveau van voor corona (2016-2019). In 2022 zien we een verdere terugloop van wekelijks fietsen. Deze ontwikkeling is lastig te verklaren. Wel is een instructietekst voor de vraag over fietsen aangepast (uitsluiten van woon-werkverkeer).

Voor kinderen en jongeren zijn de trends van de wekelijkse deelname niet goed te duiden. Wellicht hangt dit samen met een relatief gering aantal waarnemingen voor deze groepen (circa 500 per groep per jaar).

Sportdeelname Index: maandelijkse deelname

In tegenstelling tot de LeefstijlMonitor (Gezondheidsenquête) hebben de vragen van de Sportdeelname Index van NOC*NSF uitsluitend betrekking op sportdeelname. In dit hoofdstuk bespreken we van dit onderzoek de opzet, de vraagstelling en enkele relevante resultaten.

3.1 Opzet onderzoek en vragenlijst

Onderzoeksmethode

Sinds 2014 loopt in opdracht van NOC*NSF elke maand een meting van de Sportdeelname Index. Met een vaste set vragen wordt de sportdeelname over de voorgaande maand vastgesteld. Het voordeel van het onderzoek is dat door deze opzet seizoenpatronen zijn waar te nemen. Dat is praktisch om mogelijke effecten van de coronamaatregelen op de sportdeelname zichtbaar te maken.

Elke maand vond het veldwerk plaats in het onlinepanel van Ipsos en vanaf begin 2021 via Kantar. Per maand nemen 3.000 respondenten deel van 5 tot en met 80 jaar. Onlinepanels zoals van Ipsos en Kantar bestaan uit 50.000 tot 100.000 leden. Door elk jaar 36.000 mensen te ondervragen, krijgt elk panellid gemiddeld om de twee tot drie jaar vragen van de Sportdeelname Index. Het is daardoor lastig om telkens een representatieve steekproef te trekken uit het reservoir met panelliden. Zeker voor groepen die vaak in enquêtes ondervertegenwoordigd zijn, zoals jongeren, laaggeletterden en mensen van niet-Nederlandse herkomst.

Hoe werkt een onderzoek via een onlinepanel doorgaans? Een panel komt meestal tot stand door respondenten bij talloze onderzoeken te vragen of zij aan een panel willen deelnemen. Bij sommige panels kunnen deelnemers zich daarnaast zelf aanmelden. De samenstelling van een panel als geheel is doorgaans verre van representatief voor de Nederlandse bevolking.

Een veldwerkbureau selecteert voor een onderzoek deelnemers uit hun onlinepanel op kenmerken als regio, geslacht, leeftijd en inkomen. Deze selectie is representatief voor de 'gemiddelde' Nederlander (volgens CBS-statistieken). Panelbeheerders maken de selectie dus representatief. Ze houden daarbij geen rekening met de verhoudingen tussen de groepen zelf (er is alleen controle op randtotalen). Naast algemene kenmerken kunnen onzichtbare zaken een rol spelen. Dat kan de mate van activiteit van mensen zijn. Actievere mensen doen eerder aan sport en hebben vaker energie 'over' om vragen voor een onlinepanel te beantwoorden.

Of deze mate van activiteit een onderscheidende reden is, weten we niet, maar we zien wel dat de gerapporteerde sportdeelname in de Sportdeelname Index een stuk hoger uitvalt dan in de CBS-Vrijetijdsomnibus (sportenbewegenincijfers.nl) en het

CBS-onderzoek LeefstijlMonitor-aanvullend. Deze twee onderzoeken benutten een steekproef uit het bevolkingsregister.

Vraagstelling

De sportdeelnamevraag van de Sportdeelname Index kent een terugvraagtijd van een maand. Dat is de belangrijkste afwijking op de Richtlijn Sportonderzoek (RSO). Deze gaat namelijk uit van de deelname in de afgelopen twaalf maanden. Onder de vraag staat een lijst met circa 45 sporttakken die de herinnering van respondenten ondersteunt. In paragraaf 4.1 beschrijven we deze methode uitgebreider.

Met een maand terugvraagtijd zijn fluctuaties in de tijd goed waar te nemen. Dat kwam in de coronajaren 2020 en 2021 goed uit. De uitwijkmogelijkheden tijdens de coronamaatregelen, recreatief wandelen en fietsen, zijn matig in het onderzoek opgenomen. De vraagstelling sluit deze activiteiten overigens niet uit, gezien de antwoordmogelijkheden wandelsport, wielrennen en toerfietsen.

Enkele procenten kruisen deze categorieën in de Sportdeelname Index aan. Maar uit zowel de LeefstijlMonitor (Gezondheidsenquête) als de Vrijtijdsomnibus blijkt dat meer dan de helft van de volwassenen recreatief wandelt en fietst. Dit betekent dat een flink deel van de respondenten hun recreatieve beweegactiviteiten niet als sport beschouwt en deze activiteiten bij de Sportdeelname Index niet beschrijft.

Vraagstelling Sportdeelname Index NOC*NSF

'De volgende vragen gaan over de sportactiviteiten die u in <..maand en jaar..> heeft verricht. U moet daarbij denken aan bijvoorbeeld badminton, fitness en schaken, maar niet aan tuinieren, puzzelen of fietsen naar de bakker/fietsen naar school. Sporten die u tijdens vakanties heeft beoefend tellen wel mee, sporten tijdens gymnastieklessen op school niet.

Welke sport of sporten heeft u in de maand <..maand en jaar..> beoefend?

- Codelijst met sporten van de Richtlijn Sportonderzoek RSO uit 2016 en het antwoord Geen sport

Hieronder staan de sporten die u in de maand <..maand en jaar..> heeft beoefend. Geef per sport aan hoe vaak u deze sport in de maand <..maand en jaar..> heeft beoefend.

- Lijst beoefende RSO sporten

Probeer een zo nauwkeurig mogelijke schatting te maken. U kunt elke sport maximaal 30x hebben beoefend in de afgelopen maand (aantal dagen).'

3.2 Resultaten

NOC*NSF heeft de uitkomsten van hun onderzoek naar sportdeelname in maandelijkse rapporten gepubliceerd (zie [Sportdeelname Index](#)). We laten hier cijfers zien van de ontwikkeling van de sportfrequentie in de periode 2017-2023. De sportdeelname betrof de afgelopen maand.

Ontwikkeling sportdeelname

We kijken daarbij naar mensen van 5 tot 80 jaar die aangeven vier keer of vaker in de afgelopen maand te hebben gesport (figuur 3.1). Dit betekent dat ze ongeveer wekelijks sporten.

In de figuur geven we de sportdeelname per maand weer, afgezet tegen een aantal jaren. Voor de overzichtelijkheid van de figuur zijn we voor de jaren 2017-2019 en 2022-2023 uitgegaan van gemiddelde waarden (maandpatronen zijn gelijk). We nemen als uitgangspunt dat de periode 2017-2019 de gangbare seizoenfluctuatie voor de coronaperiode weergeeft.

Zo zien we dat de sportdeelname in de winter (december en januari) en de zomer (juli en augustus) wat afneemt. In het eerste coronajaar (2020, vanaf maart) zien we een teruggang voor de eerste maanden van de pandemie, maar na mei komt de deelname geleidelijk aan weer op het eerdere niveau (2017-2019). Gemiddeld is het percentage regelmatige sporters van maart tot juni 2020 met 5,4 procentpunten afgenomen (in april -7,4%). In het tweede coronajaar (2021) zien we een laag niveau in januari. Dit neemt geleidelijk toe tot aan augustus. In december zien we weer een inzinking.

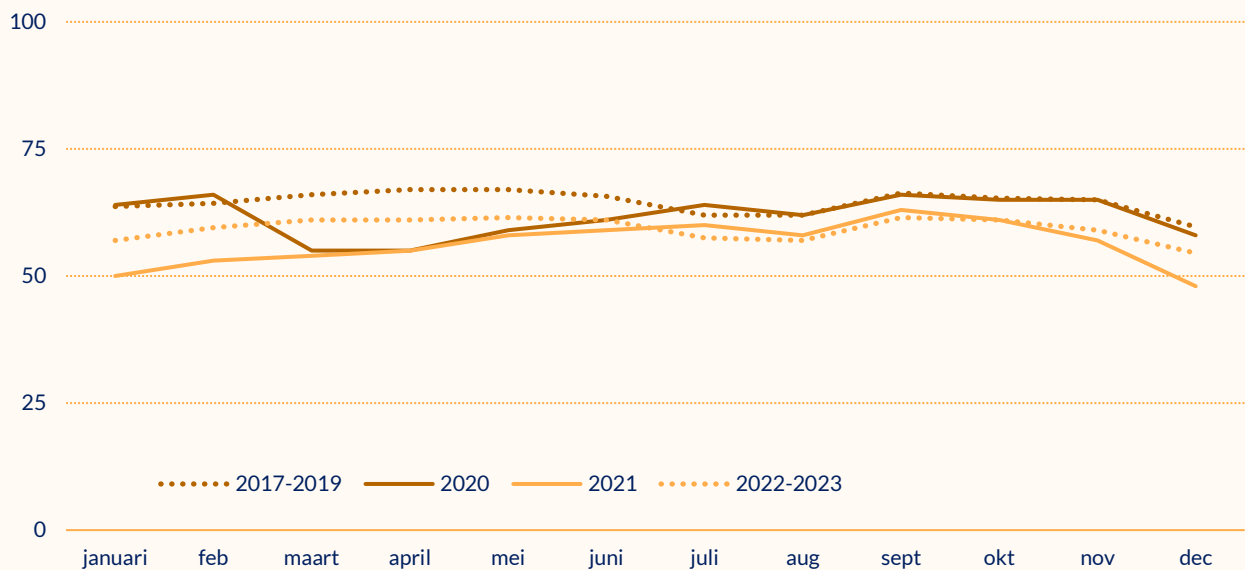
Als we naar het jaar als geheel kijken, is het maandgemiddelde voor de regelmatige sporters voor 2017-2019 64,5 procent, voor 2020 61,7 procent, voor 2021 56,3 procent en voor de jaren 2022-2023 (gemiddeld) 59,3 procent (niet in tabel). In de coronajaren 2020 en 2021 zien we dus een afname, en in de jaren na corona blijft het niveau lager dan voor corona (min 5,2 procentpunten). Niet duidelijk is of dit met de eerder genoemde wisseling van het onderzoekspanel (en -bureau) aan het begin van 2021 te maken heeft.

Opvallend is dat de deelname in 2021 lager ligt dan in 2020 (-5,4 procentpunt). Deels komt dit doordat 2020 startte met 2,5 maand zonder corona. Maar vervangen we de eerste twee maanden van 2020 door de maandpercentages van januari en februari van 2021, dan blijft een verschil van -3 procent over.

Figuur 3.1

Sportdeelname minimaal vier keer in de afgelopen maand, naar kalendermaand, bevolking 5-80 jaar

(in procenten, n=3.000 per maand)

Bron: Sportdeelname Index NOC*NSF, 2017-2023 (online panel). Bewerking: Mulier Instituut.

Verschillen naar leeftijd

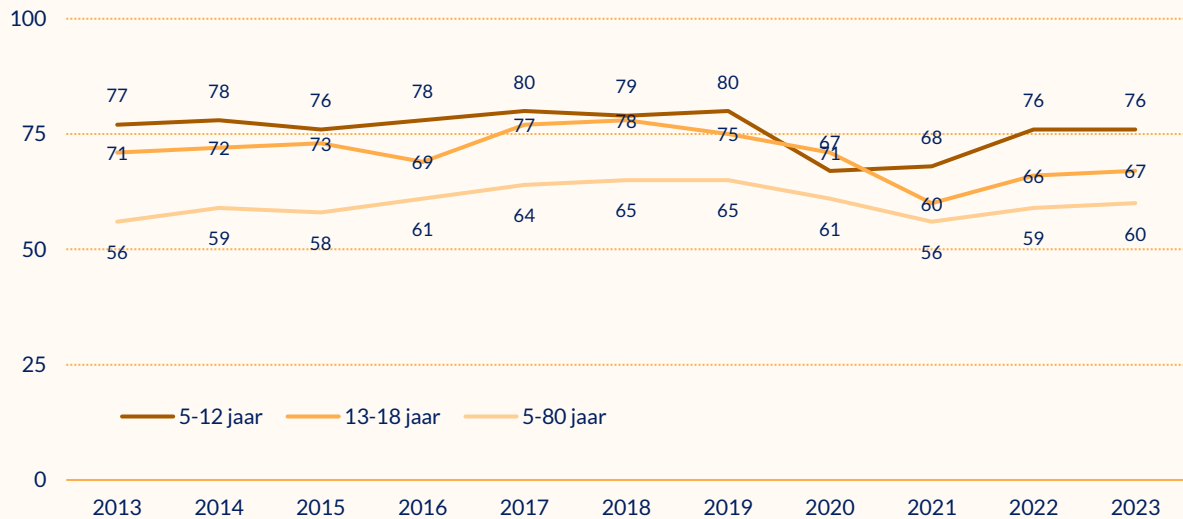
Met name voor de jongere kinderen (5-11 jaar) is sprake van een sterkere terugloop van de deelname in april 2020 en een minder sterke terugloop in maart, mei en juni (niet in tabel). Ook de jongeren (12-17 jaar) kennen in april een laag percentage deelnemers. Voor hen duurde deze periode langer (tot en met juli).

De leeftijdsverdeling over de tijd is in figuur 3.2 te zien. Hieruit volgt dat kinderen in de basisschoolleeftijd in zowel 2020 als 2021 een serieuze teruggang laten zien, maar jongeren pas in 2021 (net als volwassenen). De reden hiervan is niet bekend.

Figuur 3.2

Sportdeelname minimaal vier keer in de afgelopen maand, naar leeftijd, bevolking 5-80 jaar

(in procenten, n=36.000 per jaar)

Bron: Sportdeelname Index NOC*NSF, 2017-2023 (online panel). Bewerking: Mulier Instituut.

Verschillen naar opleidingsniveau

Net als bij de deelname aan wekelijkse sport (LeefstijlMonitor, hoofdstuk 2) zien we bij de deelname over de afgelopen maand een fors verschil tussen mensen met een lagere en hogere opleiding (figuur 3.3): hoger opgeleiden sporten vaker. De figuur is gebaseerd op mensen van 19 tot 80 jaar.³

Hoger opgeleiden namen tijdens de coronajaren wat minder vaak deel aan sport dan daarvoor, maar komen daarna weer wat terug. De deelname van mensen met een lagere opleiding liep sterker terug in de coronajaren en lijkt zich nauwelijks te herstellen (in 2022 en 2023).

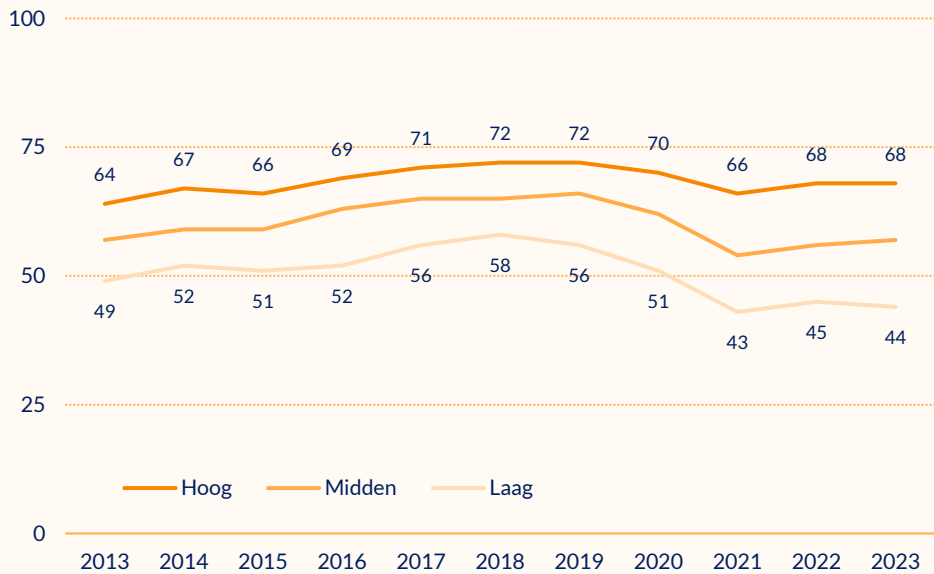
Zoals eerder aangegeven is de veldwerkmethode begin 2021 gewijzigd. Een dergelijke aanpassing kan een subtiele invloed hebben. Denk bijvoorbeeld aan de motivatie om aan een panel deel te nemen. Deze kan samenhangen met de onderwerpen die de panelleden krijgen voorgelegd of de wijze van beloning van de panelleden. Dit kan voor sommige groepen sterker van invloed zijn dan voor andere.

Per saldo lijkt het verschil in sportdeelname tussen de lager en hoger opgeleiden meer in verhouding volgens de uitkomsten van de LeefstijlMonitor te komen na 2021 (zie figuur 2.2). Een verklaring voor de kleinere terugval van hoger opgeleiden tijdens de coronajaren 2020 en 2021 is wellicht dat zij vaker sporten beoefenen in de open lucht, zoals hardlopen.

³ Ander onderzoek gaat doorgaans uit van een leeftijdsgroep vanaf 25 jaar. Vanaf dat moment hebben de meeste mensen hun opleiding afgerond.

Figuur 3.3

Sportdeelname minimaal vier keer in de afgelopen maand, naar opleidingsniveau, bevolking 19-80 jaar
(in procenten, n=36.000 per jaar)

Bron: Sportdeelname Index NOC*NSF, 2017-2023 (online panel). Bewerking: Mulier Instituut.

Ontwikkeling sportdeelname naar sportverband tijdens coronajaar 2020

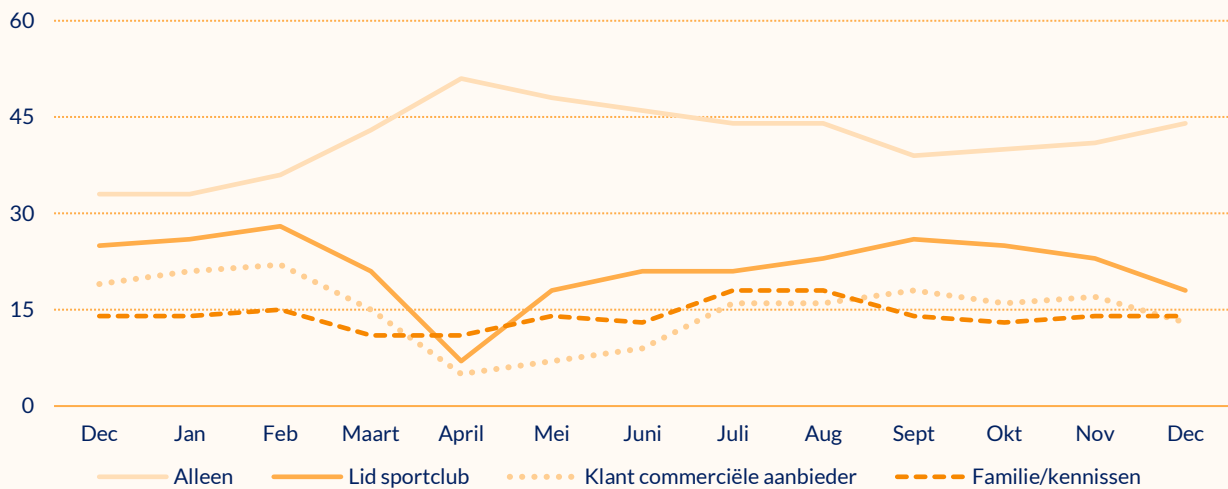
Uit de Sportdeelname Index is informatie voorhanden over de verschuiving in het gebruik van de diverse sportverbanden in 2020 (figuur 3.4). De uitkomsten hebben betrekking op sporters van 5 tot 80 jaar.

In de periode na half maart 2020, de afkondiging van de belangrijkste maatregelen tegen het coronavirus, neemt de deelname via een sportvereniging en een commerciële aanbieder sterk af en de deelname zonder anderen toe. De deelname via familie of kennissen neemt wat minder sterk af.

Figuur 3.4

Verband sportdeelname in de afgelopen maand (2020), sporters 5-80 jaar

(in procenten, n=36.000)

Bron: Sportdeelname Index NOC*NSF, december 2020 (online panel). Bewerking: Mulier Instituut.

3.3 Conclusies Sportdeelname Index

In deze laatste paragraaf bespreken we de Sportdeelname Index wat betreft de methoden en de gevolgen van corona.

Evaluatie methode

Het onderzoek Sportdeelname Index richt zich op sport. Recreatieve activiteiten zoals wandelen en fietsen beschouwen de meeste mensen niet als sport. Daardoor wordt de deelname aan deze activiteiten in dit onderzoek sterk onderschat.

Een sterk punt van het onderzoek is dat seizoenpatronen goed zichtbaar zijn. Dat was vooral praktisch in de coronajaren 2020 en 2021 om het effect te bestuderen van coronamaatregelen.

De Sportdeelname Index maakt gebruik van een veldwerkmethode die de sportdeelname overschat. Dit komt doordat de panels waar het onderzoek gebruik van maakt vaker uit actieve en daarmee sportieve mensen bestaan. De cijfers van de LeefstijlMonitor voor 18 jaar en ouder laten een (wekelijkse) sportdeelname zien van iets boven de 50 procent. De Sportdeelname Index komt voor de groep van 19 jaar en ouder in 2022 op 57 procent uit voor 'wekelijkse' deelname (Zo sport Nederland 2023). De uitkomsten van de LeefstijlMonitor voor de leeftijdsgroep 18-plus zijn lager (50,5% in 2022; Sportenbewegenincijfers.nl, juni 2024).

De Sportdeelname Index is vanaf begin 2021 door een ander veldwerkbureau uitgevoerd. Door een andere samenstelling van de panels, een ander

onderwerpenaanbod (motivatie) en een andere omgang met respondenten zijn de panels onderling niet goed te vergelijken. Daarom vermoeden we dat na december 2020 een trendbreuk is ontstaan. De sportdeelname is na 2020 lager.

De uitkomsten komen daarmee wel meer in lijn met de uitkomsten van de LeefstijlMonitor (iets boven 50%). In de periode 2018-2020 lag de deelname bij de Sportdeelname Index tussen 60-62 procent (Zo sport Nederland 2023). Mogelijk hangt dit samen met de overstap van de Sportdeelname Index naar een ander panel. Overigens kan met een ander panelbureau ook de weefactor aangepast zijn (andere kenmerken meegenomen voor de weging).

Evaluatie gevolgen corona

Door de korte terugvraagtijd, afgelopen maand, zijn seizoenpatronen in de sportdeelname bij de Sportdeelname Index goed te volgen. We zien bijvoorbeeld een sterke afname direct na de bekendmaking van de coronamaatregelen (half maart 2020).

In 2020 en 2021 lijken de langetermijnpatronen over een jaar verstoord te zijn. In de periode voor en na de coronajaren ligt de sportdeelname in het voor- en najaar enigszins hoger. In 2020 zien we dat met name in april de deelname via een sportvereniging sterk terugloopt. Na een sterke toename in mei neemt de deelname via clubs geleidelijk toe in de rest van 2020. Met name alleen sporten neemt in april 2020 sterk toe en vlakt daarna weer in enige mate af. Per saldo zien we in 2020 een lagere sportdeelname dan in de periode 2017 tot 2019 (61% vs. 64-65% 'wekelijkse' deelname, 5-80-jarigen).

In 2021 is de deelname nog weer lager dan in 2020 (56%). Hiervoor zijn de coronamaatregelen geen verklaring, aangezien die in 2021 niet strenger waren (eerder wat soepeler). Wel is, zoals hiervoor aangegeven, vanaf begin 2021 een ander panel voor de Sportdeelname Index ingezet. Met name bij lager opgeleiden zien we een afname van 2020 op 2021.

Vrijetijdsomnibus: deelname & frequentie sport

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van de Vrijetijdsomnibus (VTO) van het CBS. We bespreken weer eerst de opzet en de vragenlijst van het onderzoek. De resultaten belichten we voor volwassenen, aangezien voor kinderen en jongeren te weinig waarnemingen beschikbaar zijn.

4.1 Opzet onderzoek en vragenlijst

Algemene beschrijving onderzoek

Het onderzoek de Vrijetijdsomnibus (VTO) is oorspronkelijk een initiatief van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Een belangrijk doel is het verzamelen van informatie over de deelname aan zowel sport als cultuur. Acht kernindicatoren voor sport zijn op het onderzoek gebaseerd (zie sportenbewegenincijfers.nl).

Eind 2012, 2014, 2016 en 2018 vonden de metingen onder auspiciën van het SCP plaats. Voor de meting van 2020 en de meting van 2022 hebben de Boekmanstichting en het Mulier Instituut het beheer van het onderzoek op zich genomen. Zij initiëren aanpassingen in de vraagstelling en rapporteren over de resultaten. Het onderzoek komt tot stand met financiële ondersteuning van de ministeries verantwoordelijk voor cultuur (OCW) en sport (VWS).

Het CBS voert het veldwerk uit. De steekproef voor het onderzoek selecteert het CBS uit de bevolkingsregisters van de Nederlandse gemeenten. De doelgroep van het onderzoek bestaat uit mensen van 6 jaar en ouder. De ouders van jonge kinderen beantwoorden de vragen voor hun kinderen. Aan elke meting namen circa 3.000 respondenten deel. Het onderzoek bestaat uit een kwartier vragen over sport en een kwartier over cultuur. De helft krijgt eerst vragen over cultuur, de andere helft eerst over sport.

In eerste instantie krijgen de respondenten een uitnodiging om via internet aan het onderzoek deel te nemen (cawi). Hiervoor krijgen zij in november en december de gelegenheid. In de maanden januari en februari vinden enquêtes via een huisbezoek plaats (capi) onder mensen die niet via internet deelnamen. Vanaf de meting van 2018 is niet iedere niet-deelnemer meer benaderd voor de interviews aan huis, maar een selectie van mensen die behoren tot een groep waarvan de respons achterblijft.

Bij de VTO-meting van 2020 nam 85 procent van de respondenten via internet deel. Vanwege de sterke opleving van de coronabesmettingen eind 2020 is het geplande veldwerk van begin 2021 uitgesteld tot april 2021. Ook voor de meting van 2022 was er (enige) uitloop.

Vraagstelling

Vrijwel alle vragen in de Vrijtijdsomnibus richten zich op de deelname aan culturele of sportieve activiteiten in de afgelopen twaalf maanden. Het voordeel van een dergelijke lange terugvraagtijd is dat jaargewoonten zijn vast te stellen, met name via de vraag over de deelnamefrequentie.

De vraagstelling naar sportdeelname is ook gebaseerd op de afgelopen twaalf maanden. Bij de meting in het (eerste) coronajaar 2020 nam 85 procent in november en december deel (via internet). De sportdeelname van deze respondenten heeft dus deels betrekking op de periode voor half maart 2020 (de 'start' van corona). De latere groep respondenten aan de huisinterviews (april 2021) beantwoordde hun vragen volledig over een periode met coronamaatregelen.

De vraagstelling naar sportdeelname is net als de Sportdeelname Index gebaseerd op de Richtlijn Sportonderzoek (RSO). De vraag begint met een kleine introductie om aan te geven wat wel of niet onder sport valt. Sporten in een vakantie telt mee, maar tijdens een gymnastiekles op school niet. De introductie wijkt enigszins af van de officieel vastgestelde RSO (www.mulierinstituut.nl). Dit geldt ook voor de lijst met circa 45 sporten waaruit de respondenten kunnen kiezen.

Vraagstelling CBS Vrijtijdsomnibus

'De volgende vragen gaan over (**12 jaar of ouder**: uw sportbeoefening) (**tot 12 jaar**: de sportbeoefening van uw kind) in de afgelopen 12 maanden. Denk hierbij aan sporten als voetbal, tennis, fitness, toerfietsen of schaken, ook als (**12 jaar of ouder**: u) (**tot 12 jaar**: uw kind) dit tijdens de vakantie heeft gedaan. (**Selectie tot 19 jaar**: Denk hierbij niet aan sporten tijdens gymles op school.)

Welke sport of sporten heeft (12 jaar of ouder: u) (tot 12 jaar: uw kind) in de afgelopen 12 maanden beoefend? >>Meerdere antwoorden mogelijk<<'

In de antwoordlijst bestaat de mogelijkheid om 'anders, te weten' te kiezen (en een specifieke sport in te vullen). De antwoorden staan in principe op alfabetische volgorde. Dat geldt niet voor toevoegingen na een andere sport, zoals snowboarden na skiën, steps na aerobics, wielrennen na toerfietsen en pilates na yoga.

Bij duiken, schieten, klimmen en wandelen is 'sport' aan de activiteitsnaam toegevoegd. Dit zijn activiteiten waarvoor men destijds (de RSO is uit 2000) blijkbaar een onderscheid wenste tussen 'echte' sporters en (incidentele) beoefenaars. Ook paardensport en motor/autosport is voorzien van deze toevoeging.

In de officiële RSO-codelijst staat zwemsport, maar voor de VTO is bij de start in 2012 gekozen voor het ruimere zwemmen. Heel consequent is deze keuze niet. Overigens maakt de introductietekst wel duidelijk dat het om sport gaat, maar niet

iedereen zal deze zorgvuldig lezen. Als een algemene omschrijving zoals zwemmen is gebruikt, zullen mensen deze kiezen.

Een (split-run) vergelijkingsonderzoek laat zien dat de keuze voor zwemmen of voor zwemsport leidt tot een (fors) verschil in de uitkomsten (Breedveld & Tiessen-Raaphorst, 2009). Een aanzienlijk deel heeft wel gezwommen, maar beschouwt dat niet als sport (51% zwemt, 23% doet aan zwemsport incl. waterpolo). De verwoording van de sporten in de antwoordlijst heeft dus gevolgen voor de sportdeelname als geheel.

Eerder in dit rapport stelden we vast dat het antwoord wandelsport lang niet alle gewone, recreatieve wandelaars trekt. Bij fietsen is geen antwoord fietssport in de sportcodelijst van de vraag naar sportdeelname opgenomen, maar wel sportieve fietsvarianten (mountainbiken en wielrennen). Daarnaast bestaan ook voor fietsen recreatieve mogelijkheden. Om deze mensen te bereiken zijn in een ander gedeelte van de vragenlijst vragen gesteld over de frequentie van wandel- en fietstochten in de afgelopen twaalf maanden voor het plezier. De vraagstelling gaat in op tochten naast de eventuele wandel-/fiets-activiteiten die men als sport beoefent. We rapporteren deze vragen aan het eind van paragraaf 4.2.

Voor de drie meest beoefende sporten krijgen respondenten de vraag naar de frequentie waarmee ze die sport beoefenen. Als iemand vier of meer sporten beoefent, krijgt deze een aparte vraag naar de frequentie van sport in het algemeen. Uit deze constructie leiden we de algemene sportfrequentie af. Deze opzet leidt soms tot inconsistenties, bijvoorbeeld als de apart opgegeven frequenties voor de drie sporten samen hoger uitvallen dan de opgegeven algemene frequentie voor alle sporten samen.

4.2 Resultaten

In deze paragraaf richten we ons op de resultaten van volwassenen van 18 tot 80 jaar. Uit de sportdeelname in de afgelopen twaalf maanden kunnen we nauwelijks afleiden of deze in de periode voor, tijdens en na corona veranderd is. Veel mensen hebben in deze periode immers wel eens gesport. Daarnaast had de meting van 2020 deels betrekking op de periode voor corona. De deelnamefrequentie kan wel inzicht opleveren in de gevolgen voor de deelname tijdens een jaar met coronamaatregelen.

Sportfrequentie

In tabel 4.1 laten we het verloop voor vier frequentiegroepen zien. Over de zes metingen vanaf 2012 zien we geen ontwikkelingen in de frequentie van de sportdeelname. Ook van 2018 op 2020 is het verschil beperkt en vergelijkbaar met de metingen 2012 en 2014. Mogelijk hebben in 2020 iets minder volwassenen gesport.

We zien geen verschil voor mensen die vaker sporten. Zowel het percentage dat 60 tot 120 keer sport per jaar als het percentage 120 keer of vaker is gelijk gebleven. In

deze cijfers zijn geen mensen opgenomen die hun wandel- en fietstochten niet als sport beschouwen (tabel 4.5).

Tabel 4.1

Sportdeelname in de afgelopen twaalf maanden, naar frequentie, bevolking 18-79 jaar

(in procenten)

	2012 (n=2.481)	2014 (n=2.417)	2016 (n=2.461)	2018 (n=2.694)	2020 (n=2.395)	2022 (n=2.420)
Geen sportdeelname	22	22	25	22	24	25
1-11 keer	6	7	6	7	7	5
12-59 keer	26	23	24	24	22	22
60-119 keer	20	21	20	19	19	17
120 keer of vaker	25	27	25	28	28	30

Bron: Vrijtijdsomnibus CBS, Sociaal en Cultureel Planbureau (2012-2018) en Mulier Instituut (bewerking 2020 & 2022).

Sportverband

Door de sluiting van (binnen)sportaccommodaties gedurende enkele maanden in 2020 verwachten we verschuivingen naar sportverband. Bepaalde sporttakken zijn sterk afhankelijk van accommodaties. We zien in 2020 en 2022 minder gebruik van fitnesscentra en andere commerciële aanbieders en een toename van alleen sporten (in 2020; tabel 4.2). De deelname via een sportvereniging laat in 2020 een zekere toename zien ten opzichte van 2018, maar niet in vergelijking met de jaren daarvoor.

Tabel 4.2

Verband sportdeelname in de afgelopen twaalf maanden, sporters 18-79 jaar

(in procenten)

	2012 (n=1.928)	2014 (n=1.822)	2016 (n=1.841)	2018 (n=2.074)	2020 (n=1.832)	2022 (n=1.821)
Alleen	68	66	65	67	76	68
Groep zoals familie of kennissen	50	49	48	46	43	45
Lid sportvereniging	33	33	33	28	30	30
Commerciële aanbieder (fitness)	25	27	31	32	28	28
Bedrijfssport	3	4	3	4	2	4
Anders	10	3	3	1	2	1

Bron: Vrijtijdsomnibus CBS, Sociaal en Cultureel Planbureau (2012-2018) en Mulier Instituut (bewerking 2020 & 2022).

Plaats van sportbeoefening

Naar de plaats van sportbeoefening zien we wel wat verschillen. In tabel 4.3 geven we per locatie de frequentie in de afgelopen twaalf maanden weer voor alle volwassenen in Nederland.

De sportdeelname bij officiële sportaccommodaties in de open lucht, zoals voetbal- en hockeyvelden, blijft redelijk constant in de tijd: circa een vijfde van de bevolking bezoekt deze wel eens. Ook in het coronajaar 2020. De helft hiervan bezoekt deze voorzieningen wekelijks (40 keer per jaar of vaker). Ook voor sporten die volwassenen op straat beoefenen, zoals straatvoetbal, zien we geen verschuivingen in de tijd (7-8% deelname).

Wel duidelijke verschillen zien we in de periode 2012 tot 2018. Toen sportte de helft van de volwassenen in een overdekte (sport)ruimte. In 2020 was dat afgenomen tot 39 procent en in 2022 enigszins hersteld (43%). De intensievere sporters (40 keer of vaker per jaar) zijn vaker in deze voorzieningen te vinden dan incidentele sporters.

De sportdeelname op de openbare weg of in een natuurgebied heeft in 2020 aan populariteit gewonnen (52% van de bevolking). Dat geldt met name voor de intensievere sporters (40 keer per jaar of vaker). In dat jaar is het de populairste locatie. Daarvoor was dat de overdekte sportaccommodatie. Ook in 2022 is deze locatie (nipt) het meest gebruikt.

Ook de deelname thuis of in de tuin is in 2020 toegenomen. De (jaarlijkse) deelname neemt toe van 14 procent in 2018 tot 24 procent in 2020, om in 2022 weer enigszins terug te vallen.⁴

⁴ Zie voor meer informatie over thuis sport Van den Dool en Van den Breul (2021).

Tabel 4.3**Frequentie sportdeelname naar locatie in de afgelopen twaalf maanden, bevolking 18-79 jaar**

(in procenten)

	2012 (n=2.481)	2014 (n=2.417)	2016 (n=2.461)	2018 (n=2.694)	2020 (n=2.395)	2022 (n=2.420)
Overdekte sportaccommodatie						
Niet bezocht	50	52	52	50	61	57
1-39 keer	21	19	20	20	19	16
40 keer of vaker	29	29	28	30	20	27
Openluchtaccommodatie						
Niet bezocht	79	80	80	81	82	80
1-39 keer	12	11	10	9	9	9
40 keer of vaker	9	9	10	10	9	11
Openbare plek (plein, trapveld)						
Niet bezocht	91	91	94	93	92	93
1-39 keer	6	5	3	4	4	3
40 keer of vaker	3	4	3	3	4	3
Openbare weg of in de natuur						
Niet bezocht	54	54	56	53	48	55
1-39 keer	23	21	20	21	17	17
40 keer of vaker	23	25	24	26	35	29
Thuis of in de tuin						
Niet bezocht	87	86	86	86	76	82
1-39 keer	7	8	7	6	10	8
40 keer of vaker	6	6	8	7	14	10

Bron: Vrijtijdsomnibus CBS, Sociaal en Cultureel Planbureau (2012-2018) en Mulier Instituut (bewerking 2020 & 2022).

Beoefende sporttakken

De verschuivingen tussen de locaties waar volwassenen in 2020 zijn gaan sporten, zijn ook zichtbaar via de beoefende sporttakken. We hebben deze sporttakken gegroepeerd naar de (gangbare) locatie waar beoefenaars deze sporten doorgaans beoefenen (tabel 4.4).

Duursporten, zoals hardlopen, wandelen, wielrennen en skeeleren, vinden vrijwel altijd op de openbare weg plaats. De deelname aan veldsporten zoals voetbal, golf en tennis vinden voornamelijk plaats op (officiële) buitensportaccommodaties. De hal-/zaalsporten, zoals volleybal en badminton, worden doorgaans in overdekte sportvoorzieningen beoefend. Datzelfde geldt voor kleine zaalsporten zoals

vechtsporten, dansen, tafeltennis en darts. 'Fitness, turnen of yoga' vindt zowel in overdekte (sport)accommodaties als thuis plaats.

Onder Overig vallen sporten zoals zwemmen, paardensport en bowling. Zwemmen staat onder overig omdat een groot deel van de zwemmers (incidenteel) in open water zwemt (naast een grote groep die in een zwembad zwemt). Bij de bespreking van de resultaten uit de LeefstijlMonitor (hoofdstuk 2, tabel 2.1) hebben we sporten op een wat andere wijze gegroepeerd.

Alle sportcategorieën die naar 'officiële' sportlocaties zijn te herleiden, laten voor 2020 enige afname in de deelname zien en veren enigszins terug in 2022. Een uitzondering hierop vormen de duursporten. Deze deden het juist wat beter in 2020 en liepen in 2022 wat terug. De sluiting van de fitnesscentra gedurende een groot deel van 2020 vanwege maatregelen tegen corona, lijkt gezien de cijfers in de tabel een geringe invloed te hebben op het percentage deelnemers.

Voor meerdere sportgroepen zien we over de langere termijn een forsere, geleidelijke afname. De deelname aan kleine zaalsporten valt bijvoorbeeld van 28 procent in 2012 terug naar 18 procent in 2020, en de deelname aan haalsporten van 16 procent in 2012 naar 8 procent in 2020.

Tabel 4.4

Beoefende sportgroepen in de afgelopen twaalf maanden, ingedeeld naar gangbare locatie, bevolking 18-79 jaar

(in procenten)

	2012 (n=2.481)	2014 (n=2.417)	2016 (n=2.461)	2018 (n=2.694)	2020 (n=2.395)	2022 (n=2.420)
Fitness, turnen of yoga	37	36	40	43	40	41
Kleine zaal sporten	28	26	22	21	18	19
Hal/zaalsporten	16	14	12	10	8	9
Duursporten	50	47	42	46	49	45
Veldsporten	21	19	17	17	15	18
Overig	46	40	39	37	29	32
Geen sport	22	22	25	22	24	24

Bron: Vrijtijdsomnibus CBS, Sociaal en Cultureel Planbureau (2012-2018) en Mulier Instituut (bewerking 2020 & 2022).

Wandelen en fietsen

Bij de bespreking van de VTO-vragenlijst merkten we op dat niet iedereen wandelen als sport beschouwt (wandelsport in sportcodelijst). Dit geldt ook voor fietsen.

Daarom besteden we speciale aandacht aan de frequentie van wandel- en fietstochten in de afgelopen twaalf maanden. Deze vragen zijn niet in 2018 gesteld.

De frequentie van de wandeltochten is van 2016 tot 2020 sterk toegenomen (tabel 4.5). Waar in 2016 35 procent wekelijks een wandeltocht maakte, is dat in 2020 50 procent. In 2022 bleef dit cijfer hoog (46%). Daarnaast neemt het percentage volwassenen in 2020 af dat enkele keren per jaar of nooit een wandeltocht maakt (van 45% naar 30%). Voor 2022 blijft dat cijfer stabiel (31%).

Ook de frequentie van fietstochten neemt toe van 2016 tot 2020 (van 24% wekelijks naar 30%). In 2022 neemt dit wekelijkse percentage af tot 27 en ondernemen meer mensen helemaal geen fietstocht (32%, vergelijkbaar met periode 2012-2016).

Dit lijkt dus te duiden op een corona-effect. Zowel de wandel- als de fietstochten laten voor de periode van 2012 tot 2018 geen noemenswaardige ontwikkeling zien naar de frequenties van de deelname. De uitkomsten voor fietstochten lijken op de uitkomsten van 2016 en eerder.

Tabel 4.5
Frequentie wandel- en fietstochten in de afgelopen twaalf maanden in de vrije tijd voor het plezier, bevolking 18-79 jaar
 (in procenten)

	2012 (n=2.481)	2014 (n=2.417)	2016 (n=2.461)	2018 (n=2.694)	2020 (n=2.395)	2022 (n=2.420)
Wandeltocht						
Dagelijks	11	10	11		16	17
Eens per week	22	22	24		34	29
Eens per maand	21	22	20		20	22
Enkele keren	27	28	27		17	18
Niet	19	18	18		13	14
Fietstocht						
Dagelijks	6	7	7		6	7
Eens per week	15	14	16		24	20
Eens per maand	18	19	18		20	17
Niet	31	32	31		28	32

Bron: Vrijetijdsomnibus CBS, Sociaal en Cultureel Planbureau (2012-2018) en Mulier Instituut (bewerking 2020 & 2022).

4.3 Conclusies Vrijetijdsomnibus

In deze laatste paragraaf bespreken we de Vrijetijdsomnibus wat betreft de methoden en de gevolgen van corona.

Evaluatie methode

Met de Vrijetijdsomnibus zijn geen 'coronarelaties' met de algemene sportdeelname en de seizoenen te leggen. Het veldwerk vindt namelijk om de twee jaar in de winter plaats (november-februari).

Wel kunnen we kijken naar verschuivingen in de frequenties van de deelname over de afgelopen twaalf maanden. Deze verschuivingen kunnen we ook per sportvoorziening vaststellen. Daarnaast kunnen we bestuderen of we andere patronen zien in de verbanden van sportdeelname en hoe sporttakken zich ontwikkelen. Tot slot hebben we aanvullende informatie over recreatief wandelen en fietsen.

Minpunten van het onderzoek zijn de minder eenduidige samenstelling van de frequentie van sportdeelname, het relatief beperkte aantal waarnemingen (circa $n=3.000$ per meting) en de lagere afnamefrequentie (eens per twee jaar). Daarnaast heeft ook dit onderzoek te maken gehad met veldwerkproblemen, aangezien de enquêtes via huisbezoeken een langere tijd in beslag namen (en soms op verzoek van respondenten telefonisch plaatsvonden).

Evaluatie gevolgen corona

Hoewel het veldwerk van de Vrijetijdsomnibus niet continu plaatsvindt, kunnen we dus met de vragen over de frequentie een beeld krijgen van de coronaperiode. De meting in die periode vond plaats halverwege plaats (overgang van 2020 naar 2021).

Hoewel de deelname in 2020 wat afneemt, blijft de intensievere sportdeelname (120 keer of vaker per jaar) op peil. Net als bij de Sportdeelname Index zien we een duidelijke toename van alleen sporten in 2020. De gevolgen voor de sportdeelname via een sportvereniging zijn niet zichtbaar: door de vraag naar de afgelopen twaalf maanden kunnen sporters de deelname later in een jaar hebben ingehaald.

Ook in dit onderzoek zien we een opleving van de beoefening van duursporten in 2020. In de coronaperiode zien we een verschuiving van sporten in 'officiële' sportlocaties naar duursporten, gebruik van de openbare weg voor sportdeelname en thuisporten. Verder werden op weekbasis meer wandel- en fietstochten ondernomen. In 2022 veren deze zaken deels weer terug naar het niveau van voor 2020.

Op corona gericht onderzoek

In dit hoofdstuk bespreken we kort twee aanvullende onderzoeken die in de coronaperiode zijn ontwikkeld om de deelname aan sportieve activiteiten te verklaren: vraagblokken in metingen van het Nationaal Sportonderzoek (Mulier Instituut) en het Corona Vragenlijstonderzoek van het RIVM.

Daarnaast heeft via het LISS-panel een onderzoek van de Radboud Universiteit (Radboud Social Cultural Research) gelopen. Dat bespreken we hier verder niet.

De eerste twee onderzoeken liepen alleen tijdens de coronapandemie en geven ons daardoor geen inzicht in de langetermijnontwikkeling die we in dit rapport bespreken. We kijken daarom alleen in welke mate zij de beschreven trends in de eerdere hoofdstukken onderschrijven.

5.1 Nationaal sportonderzoek

Vrij snel na de komst van het coronavirus in Nederland heeft het Mulier Instituut een onderzoek onder volwassenen (16-79 jaar) gestart om de (eerste) gevolgen voor de deelname aan sport en bewegen te achterhalen (april 2020).

Vervolgmetingen vonden plaats in november 2020, maart 2021 en september 2021. De vraagstelling is per meting enigszins aangepast.

Behalve de deelname aan sport waren onderwerpen:

- de behoefte om samen te sporten;
- de trouw aan de sportclub (vanwege financiële gevolgen daarvoor);
- redenen om te sporten;
- bezoek aan sportevenementen;
- het volgen van sport via de media.

De vragen naar de deelname richtten zich op veranderingen in gedrag, zoals de keuze voor andere sporten en vormen van recreatief bewegen, de hoeveelheid bestede uren en de deelname aan digitaal aanbod van sportverenigingen en sportscholen.

De rapportage van deze uitkomsten vond plaats onder de naam Monitor Sport en Corona. Het eerste deel verscheen in juli 2020 (Van der Poel et al.), deel II in november 2020 (Van der Poel et al.) en deel III in juni 2021 (Pulles et al.).

Andere sportieve activiteiten na coronamaatregelen

In het Nationaal Sportonderzoek hebben we aan (volwassenen) vragen gesteld over in welke mate zij andere sport- en beweegactiviteiten zijn gaan beoefenen of bestaande activiteiten op een andere locatie (bijvoorbeeld fitness thuis i.p.v. op een sportschool). Zij konden uit enkele alternatieven kiezen. In zowel de meting van april 2020 als die van november 2020 en maart 2021 geeft 39 procent aan een andere

sportactiviteit of een bestaande activiteit op een andere locatie te zijn gaan beoefenen. Vooral hoger opgeleiden zeggen dit.

In de onderzoeken die we hiervoor bespraken, zien we een dergelijke grote verschuiving in de deelname niet terug. Dit komt doordat de vraag dus ook een verschuiving naar locatie aangeeft. Zo zien we dat mensen vaker thuis fitness (23%, april 2020) en yoga (5%, april 2020) beoefenen. Daarnaast is een paar procent (fitness)oefeningen in de openbare ruimte gaan doen.

Relatief veel mensen geven aan te zijn gaan wandelen (20%; hoger opgeleiden 30%). We zien dit ook terug in de uitkomsten van de LeefstijlMonitor voor wekelijks wandelen (tabel 2.1) en van de Vrijetijdsomnibus voor wandeltochten (tabel 4.5).

5.2 Gedragsunit Corona Vragenlijstonderzoek

In deze paragraaf bespreken we van het RIVM-Gedragsonderzoek het onderdeel Vragenlijstonderzoek. Dit onderzoek is speciaal opgezet om sociale aspecten van de coronapandemie te onderzoeken. Onze aandacht gaat uit naar de opzet en de vraagstelling. De resultaten bespreken we niet, aangezien dit onderzoek alleen tijdens de coronapandemie liep en niet ervoor en erna.

Opzet onderzoek en vragenlijst

Het RIVM heeft tijdens de eerste golf van de pandemie (2020) een aantal onderzoeken opgezet. Een daarvan bevatte vragen over sporten en bewegen. Dit onderzoek hebben ze Vragenlijstonderzoek gedoopt.

Het onderzoek kent van mei 2020 tot juni 2021 twaalf metingen, waarmee het RIVM de ontwikkeling in sport- en beweegdeelname in dat tijdsbestek volgde. De steekproef van dit onderzoek bestaat uit deelnemers van eerder onderzoek van de GGD's. Daarnaast konden de deelnemers zichzelf als respondent aanmelden. Het gaat om mensen van 16 jaar en ouder.

De uitkomsten zijn niet gewogen om voor over- of ondervertegenwoordiging van bepaalde bevolkingsgroepen te corrigeren. Een en ander heeft tot gevolg dat de respons voor twee derde uit hoger opgeleiden bestaat (landelijk circa 30%). Dit geeft aan dat de steekproef niet representatief is voor de Nederlandse bevolking.

Vraagstelling

De vraagstelling over sport en bewegen is voor elke meting gelijk gebleven.

Vraagstelling Gedragsonderzoek Corona RIVM (Vragenlijstonderzoek)

'De volgende vragen gaan over wat u op de afgelopen 7 dagen (1 week) heeft gedaan.

Vergeleken met de periode voor de corona-maatregelen beweeg en sport ik:

- Veel minder
- Minder
- Evenveel
- Meer
- Veel meer
- Weet ik niet'

De vraag roept een concrete periode in herinnering (de afgelopen zeven dagen) en vraagt deze te vergelijken met een minder concrete periode (de periode voor de coronamaatregelen). Dit kan betrekking hebben op de periode voor maart 2020. Mensen die in december 2020 zijn ondervraagd, kunnen de (nieuwe) maatregelen in de herfst van 2020 als referentie nemen en vergelijken met de periode daarvoor (de (corona)zomer van 2020).

Door te vragen naar de afgelopen zeven dagen is het weer tijdens de veldwerkperiode van belang, zeker omdat tijdens een strenge periode met coronamaatregelen sporten en bewegen vooral in de buitenlucht plaats kon vinden. Een meting loopt circa twee weken.

Minder duidelijk is het begrip 'bewegen' in de vraagstelling. Is daarmee ook huishouden, tuinieren en klussen bedoeld of vooral activiteiten zoals wandelen en fietsen? Onduidelijk is verder hoe mensen die voor de coronamaatregelen weinig aan sport en bewegen deden de vragen invullen. Zij zijn consequent als ze 'evenveel' invullen, maar omdat de uitgangsspositie onbekend is, zegt dit voor een flink deel van de populatie die weinig sport en aan recreatief bewegen doet, vrij weinig.

Onderzoek tijdbesteding & seizoenpatronen

In dit rapport maken we gebruik van enkele aanvullende onderzoeken om inzicht te krijgen in de tijdbesteding aan sport in relatie tot de gebruikte voorzieningen en de seizoenpatronen van sportdeelname. Deze onderwerpen kwamen in de eerdere hoofdstukken aan de orde en plaatsen we hier in een algemener perspectief.

6.1 Tijdbesteding sport en recreatief bewegen

Centraal bij de coronamaatregelen in de sport stond het sluiten van sportvoorzieningen, in het bijzonder overdekte voorzieningen. Daarmee beperkte de overheid contacten tussen burgers. De vraag is daarom relevant welk deel van de sportdeelname in voorzieningen plaatsvindt.

Het Tijdbestedingsonderzoek

Informatie hierover helpt de uitkomsten van de onderzoeken naar deelname tijdens de coronapandemie te duiden. Om deze vraag te beantwoorden maken we gebruik van het Tijdbestedingsonderzoek (TBO) van het SCP en het CBS uit 2016. Hiermee kunnen we naar bestede tijd informatie verzamelen. Dat is nauwkeuriger om het gebruik van voorzieningen vast te stellen dan de deelnamefrequentie.

Binnen het onderzoek kunnen we naar type sport onderscheiden. We clusteren naar sporten waarvoor voorzieningen nodig zijn ('officiële sport'), fitness/turnen, duursporten in de openbare ruimte (hardlopen etc.), wandelen en recreatief fietsen. De uitkomsten hebben we afgezet tegen de leeftijd (figuur 6.1).

Wandelen en recreatief fietsen zijn samen over een jaar gezien goed voor de helft van de bestede tijd aan sporten en recreatief bewegen (51% in 2016). Duursporten, met als 'voorziening' de openbare ruimte, zijn goed voor 14 procent van de tijd. Bij elkaar gaat het om 64 procent van de bestede tijd aan recreatief bewegen en sporten. Dit betekent dus dat sport en bewegen relatief onafhankelijk zijn van door maatregelen getroffen accommodaties.

Verschillen naar leeftijd

Bij de bestede tijd aan specifieke sportvormen zien we een duidelijk onderscheid naar leeftijd (figuur 6.1). Zeker ook als we kijken naar de bestede tijd aan recreatief wandelen en fietsen.

Ouderen (65-plussers) besteden meer tijd aan recreatief wandelen en fietsen. Maar hun tijdbesteding aan duursporten, fitness en andere sporten verschilt niet wezenlijk van andere volwassenen.

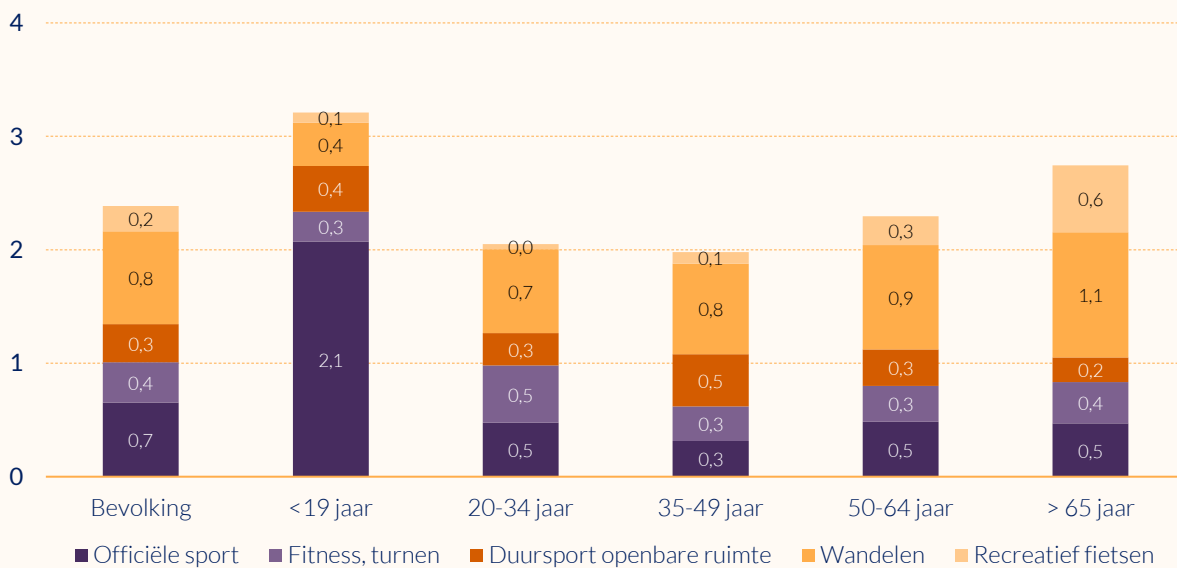
Kinderen tot en met 19 jaar besteden veel meer tijd aan 'officiële' sporten en minder aan recreatief wandelen en fietsen. Daardoor zijn kinderen sterker getroffen door de coronamaatregelen en volwassenen minder.

Deze uitkomsten komen overeen met de in de eerdere hoofdstukken beschreven verschillen tussen kinderen en volwassenen en de mate van afhankelijkheid van sportvoorzieningen.

Figuur 6.1

Aandeel sportvormen, naar leeftijd, 2016, bevolking 10 jaar en ouder

(in gemiddeld aantal uren per week, n=1.893)

Bron: Tijdbestedingsonderzoek, CBS/SCP, 2016. Bewerking: Mulier Instituut.

6.2 Seizoenpatronen in sportdeelname

Onderzoeken

In het (eerste) coronajaar 2020 waren de mogelijkheden om te sporten en recreatief te bewegen in de zomer het grootst. Toen waren slechts beperkte maatregelen van kracht. Daarom bespreken we ook de rol van het seizoen aan de hand van het Tijdsbestedingsonderzoek TBO uit 2016.

Behalve met dit onderzoek kunnen we informatie over seizoenen verkrijgen met de Gezondheidsenquête (hoofdstuk 2) en de Sportdeelname Index (hoofdstuk 3). De Vrijtijdsomnibus kan door de opzet geen informatie over seizoenpatronen van sportdeelname leveren.

Verschillen in resultaten

Uit de Sportdeelname Index van NOC*NSF komen sterke verschillen in sportdeelname naar voren (figuur 3.1). In de Gezondheidsenquête zien we nauwelijks een patroon (zie beschrijving seizoenen in paragraaf 2.2).

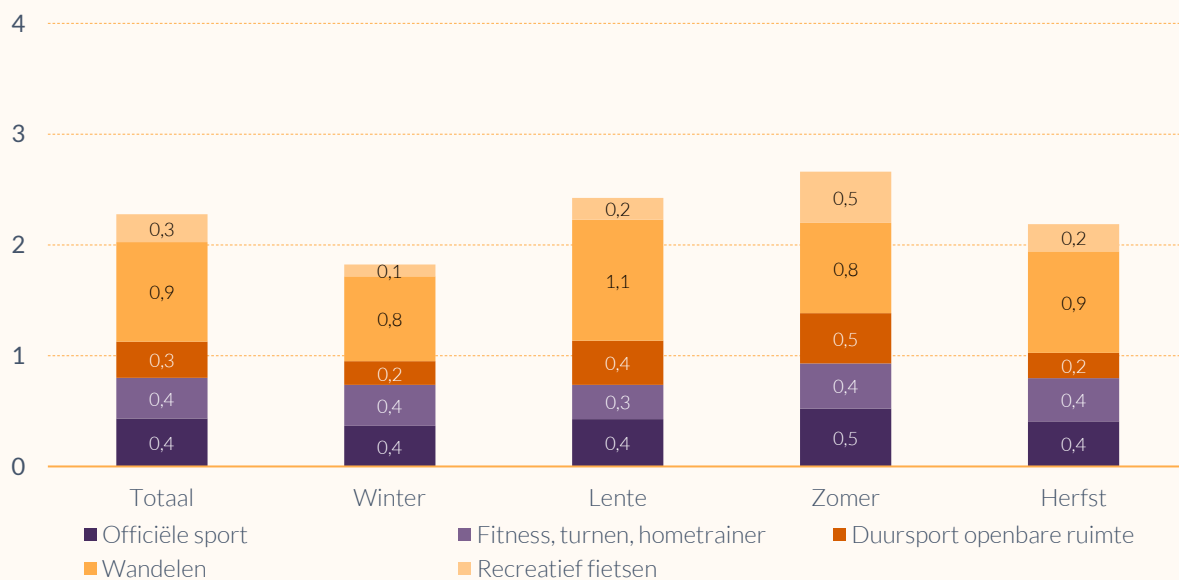
Met het TBO zien we niet alleen of mensen in sommige seizoenen meer of minder deelnemen, maar ook wat het effect op de tijdbesteding is (en daarmee op de 'bezetting' van de voorzieningen). We kijken naar volwassenen van 20 jaar en ouder.

In de zomer besteden de Nederlanders van 20 jaar en ouder gemiddeld 2,7 uur aan sporten en recreatief bewegen (69% van de tijd). In de winter is dat een uur minder (1,8 uur, 64%). Ondanks de zomerstop van sportverenigingen liggen de gemiddelde bestede uren per week in de zomer wat hoger voor 'officiële' sporten. De deelname aan populaire zomersporten zoals tennis, golf en zwemmen compenseert dit blijkbaar.

De cijfers van de Sportdeelname Index van NOC*NSF laten voor de periode 2017-2019, de drie jaren voor de coronamaatregelen, in de zomermaand juli overigens een lagere sportdeelname zien. Die cijfers zijn inclusief kinderen.

Figuur 6.2
Aandeel sportvormen, naar seizoen, 2016, bevolking 20 jaar of ouder

(in gemiddeld aantal uren per week, n=1.508)

Bron: Tijdbestedingsonderzoek, CBS/SCP, 2016. Bewerking: Mulier Instituut.

Conclusies

In dit hoofdstuk evalueren we de verschillende onderzoeken naar sportdeelname voor, tijdens en na corona. Vervolgens bespreken we wat we nu kunnen zeggen over de gevolgen van corona voor deze deelname. Tot slot trekken we conclusies voor toekomstig onderzoek naar sportdeelname.

7.1 Evaluatie methoden

Ideaalbeeld onderzoek naar sportdeelname

Idealiter bestaat onderzoek naar de deelname aan sportieve activiteiten uit regelmatige metingen om veranderende omstandigheden te meten. Een korte terugvraagperiode is gewenst als seizoensinvloeden belangrijk zijn. Gewoonten zijn juist makkelijker met een langere terugvraagtijd vast te stellen.

De frequentie van de deelname leidt tot nauwkeuriger informatie dan wel of niet deelnemen. Nog nauwkeuriger is weergave naar aan sport bestede tijd.

Bij voorkeur is het onderzoek gericht op zowel sport als recreatief bewegen. Belangrijk is om de verschuivingen naar type sportieve activiteit vast te stellen, en met name of deze gebruik maken van een (sport)voorziening. Kennis van de locatie is dan behulpzaam.

Het aantal waarnemingen moet groot genoeg zijn om over kleinere, soms achterblijvende groepen te kunnen rapporteren. Tot slot moet het onderzoek een solide steekproef hebben en een goede weegprocedure, om zo goed mogelijke uitspraken over de Nederlandse bevolking te kunnen doen.

Leefstijlmonitor

De Leefstijlmonitor van het RIVM is gebaseerd op de CBS-Gezondheidsenquête en stelt de kernindicator wekelijkse sportdeelname vast. Naast sport vindt een inventarisatie plaats naar tien andere beweegactiviteiten, zoals wandelen in het algemeen en huishoudelijk werk.

Het onderzoek heeft tijdens de coronaperiode last gehad van veldwerkproblemen, doordat persoonlijke interviews niet of slechts met voorzorgsmaatregelen mogelijk waren. De uitkomsten voor de jaren 2020 en 2021 lijken daardoor minder betrouwbaar.

Dit komt onder andere tot uiting in een groei van de sportdeelname in het eerste coronajaar (2020). Gezien de toen genomen maatregelen tegen corona was juist een afname te verwachten. We zien geen relatie met de maand van afname en coronamaatregelen.

Voor jaren zonder corona ontbreken daarnaast seizoenpatronen. Deze zien we wel terug bij de Sportdeelname Index en bij het Tijdbestedingsonderzoek uit 2016 (paragraaf 6.2). Seizoenvariatie bestaat zowel voor sportdeelname als voor recreatief bewegen. Maar ook voor wandelen en fietsen zien we deze niet terug in de uitkomsten van de Leefstijlmonitor/Gezondheidsenquête.

Wekelijks wandelen neemt in 2020 en 2021 sterk toe en in 2022 weer af. Voor fietsen zien we wel een toename voor 2020, maar voor 2021 een scherpe terugval (in 2022 nog verdere terugloop). Mogelijk is deze terugval te wijten aan aanpassingen in de vragenlijst (die blijkbaar vooral gevolgen hebben voor fietsen en niet voor wandelen).

Sportdeelname Index

In de coronajaren 2020 en 2021 laat het onderzoek Sportdeelname Index van NOC*NSF zien dat de sportdeelname per maand deels samenhangt met de coronamaatregelen. De gevolgen van de coronapandemie voor sportdeelname zijn in dit onderzoek vooral zichtbaar bij kinderen. Het onderzoek laat zien dat er redelijk sterke seizoenpatronen in de sportdeelname zijn.

Nadelen van het onderzoek zijn dat geen informatie over recreatief bewegen, zoals wandelen en fietsen, beschikbaar is en dat de steekproef niet goed is. Dat laatste heeft gevolgen voor de schatting van de sportdeelname.

De uitkomsten van de sportfrequentie in de LeefstijlMonitor-aanvullend 2021 van het CBS en RIVM (niet in tabel) plus de uitkomsten van de Vrijetijdsomnibus (tabel 4.1) laten een lagere (maandelijkse) deelname zien. De LeefstijlMonitor gebaseerd op de Gezondheidsenquête geeft aan dat dit ook voor de wekelijkse sportdeelname geldt. Het is daarom aannemelijk dat de uitkomsten van de Sportdeelname Index de sportdeelname overschatten. Het is onduidelijk of de cijfers in de coronaperiode meer of minder overschat waren.

Complicatie voor dit onderzoek is verder de overgang naar een ander onderzoekspanel in januari 2021. Zonder deze aanpassing had dit onderzoek een grotere rol voor de verklaring van coronatrends kunnen hebben: de online panelmethode is ongevoelig voor coronamaatregelen.

Op lange termijn is een duidelijke afname waarneembaar rond de overgangsmaand naar het nieuwe panel. Recente jaren (2022-2023) laten daarnaast een lager deelnameniveau zien dan de periode 2017-2019. Dat zien we bij de CBS-onderzoeken Vrijetijdsomnibus en Gezondheidsenquête niet. Deze onderzoeken laten juist zien dat de sport (en beweging) deelname zich grotendeels heeft hersteld.

De cijfers wijzen uit dat vooral mensen met een lagere opleiding in de nieuwe opzet opgeven minder te sporten. Dat kan erop wijzen dat deze panelleden anders omgaan met de vragen of dat de samenstelling binnen de groep lager opgeleiden zelf verschilt (bijvoorbeeld naar leeftijd of aandeel mensen met alleen lagere school).

Vrijetijdsomnibus

De Vrijetijdsomnibus van het CBS vraagt voor de sportdeelname terug naar de afgelopen twaalf maanden. Omdat het veldwerk aan het eind van het jaar plaatsvindt, heeft de deelname dus betrekking op het hele jaar. Het onderzoek vindt om de twee jaar plaats.

De meting van 2020 vond feitelijk midden in de coronaperiode plaats: aan het einde van het eerste jaar (2020) en het begin van het tweede jaar (2021). De meting van 2020 kunnen we daarom als coronameting beschouwen. Ook bij de start van 2022 was nog sprake van corona. Destijds golden coronamaatregelen die de sportdeelname hinderden. Maar ten tijde van het veldwerk, eind 2022, waren die al langer geleden.

In de Vrijetijdsomnibus zijn diverse vragen opgenomen die de waargenomen ontwikkelingen ondersteunen, zoals de frequentie van de sportdeelname en van wandelen en fietsen. Daarnaast zijn deze frequenties af te zetten tegen locaties/voorzieningen.

Doordat de Vrijetijdsomnibus geen doorlopend veldwerk kent, bestonden er geen mogelijkheden om de actuele ontwikkeling van de sportdeelname te volgen. De gebruikte methode voor het vaststellen van de deelname is daarvoor ongeschikt.

Conclusie methode onderzoek

Voor de toekomst kan het nuttig zijn om na te denken over het verbeteren van de vraagstelling over de deelname aan sport en bewegen en over de wijze van rapportage over dit onderwerp. Doordat wandelen, fietsen en sporten deels in elkaar overlopen, lijkt een nadere afstemming van vraagstelling en rapportage hierover gewenst.

Daarbij heeft de LeefstijlMonitor het voordeel dat deze drie activiteiten al in de vragenlijst zijn opgenomen (zij het als wekelijkse activiteit). Maar ook voor dit onderzoek zijn de vragen over sport, wandelen/fietsen naar het werk en algemeen wandelen/fietsen matig te onderscheiden vanwege overlap tussen deze categorieën.

Een ander belangrijk thema voor onderzoek naar deelname is de terugvraagtijd. Door te vragen naar de actuele deelname, bijvoorbeeld over de afgelopen week, zijn seizoenpatronen waar te nemen. Maar informatie over gewoonten gaat daarbij verloren.

7.2 Evaluatie gevolgen corona

Deelname aan sportieve activiteiten corona

In de LeefstijlMonitor (Gezondheidsenquête) zien we voor de wekelijkse sportdeelname beperkte verschillen over de periode voor, tijdens en na corona.

Met name duursporten hebben van corona 'ge profiteerd'. Deze deelname valt in 2022 wel lager uit. Voor andere (bundels van) sporttakken zien we slechts geringe

verschuivingen die samen zouden kunnen hangen met corona. Met name wekelijks wandelen kent een boost tijdens de coronajaren. Voor wekelijks fietsen zijn de ontwikkelingen minder eenduidig (wellicht vanwege aanpassing in de vragenlijst).

De Sportdeelname Index laat voor 2020 alleen voor 'wekelijkse' sport (vier keer of vaker in de afgelopen maand) een serieuze afname zien (- 5 procentpunten). In 2021 is de afname nog eens even groot. Voor 2022 en 2023 is sprake van enig herstel. Het is onduidelijk waarom juist voor 2021 een lage deelname bestaat. Wellicht hangt dit samen met de overstap naar een ander veldwerkbureau. In het onderzoek zijn gedurende de coronajaren wel duidelijk seizoenpatronen waar te nemen.

In de Vrijtijdsomnibus van het CBS zien we weinig ontwikkelingen in de sportfrequentie over de periode 2012 tot en met 2022. Frequentere sportdeelname, 120 keer per jaar of vaker, neemt geleidelijk toe. Maar ook de niet-deelname groeit enigszins.

Met name duursporten profiteerden in 2020. De frequentie van wandeltochten neemt in 2020 toe en dat blijft deels zo in 2022. Voor fietstochten is er wel een toename in 2020, maar in 2022 is de frequentie weer min of meer vergelijkbaar met de periode voor corona. We zien niet dat 'fietsen' na de coronajaren inzakt, zoals bij de Leefstijlmonitor (daar is de vraagstelling algemener en niet gericht op tochten).

Voor de deelname aan sporttakken in de afgelopen twaalf maanden zien we dat fitness in 2020 terugzakt, net als sporten in kleine zalen (o.a. tafeltennis en yoga). Ook hal-/zaalsporten en veldsporten laten wat teruggang zien voor 2020, maar dat lijkt onderdeel te zijn van een al langer afnemende trend.

Sportlocaties en corona

De maatregelen hadden met name gevolgen de deelname aan sportieve activiteiten op specifieke locaties. Thuis sporten werd in de coronajaren 2020 en 2021 populairder, net als sportieve activiteiten in de openbare ruimte. De sportdeelname in overdekte accommodaties stond onder druk. Dat is relevant omdat bijna de helft van de volwassen Nederlanders wel eens in een overdekte sportvoorziening sport. Een even groot deel maakt overigens gebruik van de openbare ruimte om te sporten en bewegen.

De bestede tijd aan sport geeft feitelijk de capaciteitsbelasting van voorzieningen weer. Daarin zien we dat met name jongeren sporttakken beoefenen waarvoor deze accommodaties nodig zijn (2016, zie paragraaf 6.1). Volwassenen beoefenen voor de helft van de tijd sporttakken waarvoor (doorgaans) voorzieningen nodig zijn. Zij besteden grofweg de helft van de tijd aan officiële sporten en de andere helft aan fitness. Naarmate volwassenen ouder worden, neemt het belang van recreatief wandelen en fietsen toe.

Deelname naar opleidingsniveau en corona

De LeefstijlMonitor laat zien dat de sportdeelname naar opleidingsniveau steeds verder uit elkaar loopt. Hoger opgeleiden kennen een geleidelijk steeds groter percentage sporters (68% in 2020; 59% in 2001) en lager opgeleiden zakken langzaam wat terug (30% in 2020; 34% in 2001). In 2020 is het verschil tussen deze twee groepen nauwelijks groter dan in de periode 2016-2019. Informatie naar opleidingsniveau over (wekelijks) wandelen en fietsen ontbreekt in dit onderzoek.

De Sportdeelname Index van NOC*NSF laat voor lager opgeleiden in 2020 een lager niveau van sportdeelname zien dan in de periode 2017-2019. De deelname van hoger opgeleiden is het hoogst. Lager opgeleiden namen minder aan sport deel in 2020 dan in de periode 2017-2019. Voor hoger opgeleiden was de afname bescheidener. De middelbaar opgeleiden zitten tussen deze twee niveaus in.

Per opleidingsgroep verschillen de trends voor deze twee onderzoeken. Bij de Gezondheidsenquête zien we dat middelbaar opgeleiden iets minder aan sport deelnamen tijdens de coronajaren. Maar bij lager opgeleiden blijven de uitkomsten over de hele periode (voor, tijdens en na corona) stabiel. Voor hoger opgeleiden zien we feitelijk geen echte afname voor de coronajaren (zelfs sprake van enige groei in 2020).

De cijfers van de Sportdeelname Index laten zien dat sinds het begin van de coronaperiode de deelname van lager opgeleiden (veel) lager uitkomt. Dit kan van doen hebben met de overstap naar een ander panel. Wellicht beantwoorden lager opgeleiden de vragen over sport anders.

Conclusie trends in sportdeelname & corona

De besproken onderzoeken kennen verschillende leeftijdselecties, definities (sport/recreatief bewegen), vraagstellingen, steekproefkwaliteit en aantallen waarnemingen. Dit verklaart deels dat ze komen tot verschillende deelnamecijfers.

Opmerkelijk is dat voor alle drie de onderzoeken de verschillen in deelname in 2020 en 2021 vergeleken met voorgaande jaren/metingen over het algemeen niet zo groot zijn. De coronamaatregelen hebben met name invloed gehad op welke sportieve beweegactiviteiten mensen ondernamen en waar die plaatsvonden. Na 2021 zien we hiervoor een herstel naar de situatie voor 2020, zij het niet altijd volledig.

Dus hoe de deelname ook wordt gemeten, het beeld dat uit de onderzoeken spreekt is redelijk consistent en laat zien dat de coronamaatregelen een beperkte invloed hebben gehad op de sport- en beweegdeelname. Over de langetermijngevolgen voor specifieke groepen, zoals kinderen, bestaat nog onvoldoende duidelijkheid.

7.3 Vergezicht onderzoek sportieve deelname

Door de coronapandemie hebben we een scherper inzicht gekregen in de tekortkomingen van diverse onderzoeken naar sportdeelname. Zo lijkt de LeefstijlMonitor de duur van de activiteiten te overschatten. Het lijkt beter om naar de duur per week dan naar die per dag te vragen. Verder zijn sommige activiteiten eerder incidenteel of gebonden aan een seizoen (zoals tuinieren en recreatief fietsen). De vragen naar een gewone week in de afgelopen maanden zijn voor deze activiteiten lastig te beantwoorden. De vaststelling van de wekelijkse sportdeelname is daarnaast niet waterdicht (zie bijlage 3).

Alternatief voor vragenlijstonderzoek?

Voorlopig lijkt er geen serieus alternatief voor vragen naar sportief gedrag via enquêtes. Bewegemeters zijn inmiddels goed toepasbaar voor grootschalig onderzoek, maar achterblijvende groepen nemen minder deel aan deze onderzoeken. Juist sportieve mensen zijn nieuwsgierig naar de uitkomsten van hun beweeggedrag. Tot nu toe komt voor dit soort onderzoek een enquêteur langs om instructies te geven hoe de bewegemeter te bevestigen (tegenwoordig een pleister met een chip). Wellicht wordt dit beter als de meters opgestuurd kunnen worden.

Het voordeel van enquêtes is dat vrijwel iedereen aan deze onderzoeken kan deelnemen en dat er tot nu toe een vrij gemêleerd gezelschap meewerkt. Via enquêtes zijn verbanden met andere (gezondheid)kenmerken te leggen.

Kunstmatige scheiding recreatief bewegen en sportdeelname opheffen

De Sportdeelname Index en de Vrijetijdombus maken gebruik van de Richtlijn Sportonderzoek (RSO). Voor de RSO is al een aanpassingsvoorstel gedaan, namelijk een clusterde codelijst. Een van de redenen hiervoor is dat een codelijst met 45 sporten tot veel gemiste sporten leidt, bleek tijdens een (split-run)test met de geclusterde en traditionele methode. Met name voor respondenten die via een smartphone een vragenlijst invullen is de RSO lastig (lange lijst op een smal scherm).

In een geclusterde codelijst zijn bepaalde sporttakken gegroepeerd, zoals teamsporten. Daarnaast valt een eigen cluster voor wandelactiviteiten en een andere voor fietsgebruik te creëren. Voor deze twee frequente activiteiten is met name het onderscheid tussen doelgericht (naar het werk/school, voor boodschappen en hond uitlaten) en recreatief ('zomaar' wandelen en fietsen) onduidelijk.

De RSO onderschat het recreatieve wandelen en fietsen vrij sterk. Ook bij de LeefstijlMonitor (Gezondheidsenquête) zijn de genoemde functies van wandelen en fietsen niet perfect geïntegreerd met sport. In dit onderzoek is wel duidelijk dat mensen fietsen, maar niet of dat functioneel of recreatief is.

Combinatie beweegmeters en vragenlijsten?

Beweegmeters kunnen helpen om betere vragenlijsten te maken die op een meer valide manier beweeggedrag vastleggen dan de huidige (complexe) vragen over beweeggedrag (SQUASH-vraagblok LeefstijlMonitor). Misschien leidt dat tot enkele globale vragen die een goede indicatie geven van de totale hoeveelheid beweging.

Bronnen

Breedveld, K., & Tiessen-Raaphorst, A. (2009). *Sporten gemeten: methodologische aspecten van het onderzoek naar sportdeelname*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Duijvestijn, M., Schurink, T., van den Berg, S., Euser, S., & Wendel-Vos, W. (2021). *Sport- en beweggedrag in 2020. RIVM-rapport 2021-0117*. RIVM.

Pulles, I., Van Eldert, P., Nafzger, P., & Van der Poel, H. (2021). *Monitor Sport en corona III (juni 2021)*. Mulier Instituut.

Van den Dool, R. (2019). *Deelname aan sport en bewegen door ouderen*. Mulier Instituut.

Van den Dool, R., & Van der Breul, W. (2021). *Sportdeelname in eigen huis of tuin*. Mulier Instituut.

Van den Dool, R., Van der Breul, W., & Pulles, I. (2023). *Verklaring verschil sportdeelname naar opleiding*. Mulier Instituut.

Van der Poel, H., & Pulles, I. (2020). *Monitor Sport en corona (juli 2020)*. Mulier Instituut.

Van der Poel, H., Nafzger, P., & Van Eldert, P. (2020). *Monitor Sport en corona II (november 2020)*. Mulier Instituut.

Bijlage 1 – Corona & methode Leefstijlmonitor

In de periode met coronamaatregelen waren enquêtes met huisbezoek lastig te realiseren voor de Gezondheidsenquête, waarop de LeefstijlMonitor is gebaseerd. Dit betreft vooral de jaren 2020 en 2021. Over 2020 zien we hierdoor een vreemd verschijnsel: bij beide veldwerkmethoden, internet en enquêtes met huisbezoek, neemt het percentage sporters af, maar de sportdeelname als geheel neemt toe. Hoe kan dit?

Zowel voor de dataverzameling via een enquêteur als voor die via internet is de sportdeelname in 2020 een procentpunt afgenomen (tabel B1.1). Maar voor de bevolking als geheel is sprake van een toename (+0,7 procentpunt). Dit is mogelijk door een andere verhouding van het aantal deelnemers via een enquêteur of via internet in 2020. Er is namelijk een fors verschil in de sportdeelname tussen de respondenten van de twee methoden (ca. 10 procentpunten).

Voor een goede vergelijking houden we de methodenverhouding van 2019 voor 2020 aan. We zien dan voor 2020 juist een afname. De ‘natuurlijke’ verhouding is in 2020 kunstmatig verstoord doordat veel minder respondenten via een enquêteur deelnamen. In de loop der jaren neemt het internet-aandeel wel geleidelijk toe (niet in tabel), maar niet zo sterk als in 2020.

Tabel B1.1

Wekelijkse sportdeelname in de afgelopen twaalf maanden, naar methode, bevolking 4 jaar en ouder (in procenten)

(in procenten)

	Via enquêteur	Via internet	Bevolking
Waarneming 2019			
Aandeel methode (%)	35	65	100
% sportdeelname	46,6	57,9	53,9
Waarneming 2020			
Aandeel methode (%)	20	80	100
% sportdeelname	45,6	56,9	54,6
2020 volgens verhouding 2019			
Aandeel methode (%)	35	65	100
% sportdeelname	45,6	56,9	52,9

Bron: Duijvestijn et al (2021).

Bijlage 2 – Trendbreuk deelname jongeren?

De wekelijkse sportdeelnamecijfers van de LeefstijlMonitor voor jongeren van 12 tot en met 17 jaar laten op de lange termijn een dalende trend zien: van meer dan 80 procent in de periode 2001 tot 2008 tot rond de 70 procent in de periode 2010 tot en met 2020 (www.sportenbewegenincijfers.nl, mei 2024).

Met name van 2009 tot 2010 zien we een sterke afname: van 79 procent in 2009 tot 71 procent in 2010. Een dergelijke sterke afname is onwaarschijnlijk zonder concrete verklaring. In deze periode zijn aanpassingen in de vragenlijst doorgevoerd voor de omgang met (school)gymnastiek.

Als we bij de bepaling van de sportdeelname van jongeren lichamelijke oefening of gymnastiek uitsluiten, zien we vanaf 2001 tot aan 2020 een redelijk stabiele trend van de overgebleven sporttakken. Doordat veel middelbare scholieren naast gymnastiek nog één of meer andere sporten noemen waaraan zij deelnemen, tellen zij dus al mee in de wekelijkse sportdeelname. Het verschil in sportdeelname ontstaat door jongeren die geen andere sport dan gymnastiek noemen.

Door puur te kijken naar de wekelijkse deelname aan gymnastiek als sporttak, zien we daarnaast dat in 2001 40 procent van de jongeren dit doet en in 2014 6 procent (van 2008 tot 2012 de sterkste terugloop). Voor de jaren daarna blijft dit lagere niveau min of meer constant. Uit gegevens van de sportbond KNGU blijkt dat het percentage leden tot en met 17 jaar over de jaren 2001-2020 redelijk stabiel blijft. Dus geen sterke afname van het aantal jeugdleden.

De sterke afname hangt samen met de vraagstelling en onderzoeksmethode. Tot en met 2011 was gymnastiek als een van de vier voorbeeldsporten in de vragenlijst genoemd (naast o.a. voetbal). Vanaf 2016 is bij de vraag naar sportdeelname een opmerking toegevoegd die schoolzwemles en schoolgymnastiek als sport expliciet uitsluit.

In de periode 2010 tot en met 2014 is verder de dataverzamelmethode van de LeefstijlMonitor/Gezondheidsenquête aangepast. Oorspronkelijk was het alleen onderzoek via een enquêteur die bij de respondenten thuis kwam. Nu werd het onderzoek eerst via internet aangeboden en pas als iemand niet reageerde via een huisbezoek en/of telefonisch (in 2014 verviel de telefonische optie). Tot 2010 beantwoordden respondenten vragen over de sportdeelname uitsluitend via een aanvullende schriftelijke enquête. Bij mensen die vanaf 2010 via internet aan de enquête deelnamen, waren de sportvragen in de internetenquête geïntegreerd.

Bijlage 3 – Frequentie wekelijkse sportdeelname

In de Gezondheidsenquête van het CBS is sinds 2014 een vraag opgenomen naar het aantal weken dat een respondent een sport beoefent. Deze vraag kunnen zij voor elk van de maximaal vier op te geven sporten beantwoorden. Met deze vragen kunnen we nagaan of de wekelijkse sportdeelname daadwerkelijk wekelijks is.

In paragraaf 2.2 beschreven we dat in 2020 2 procent van de respondenten die de vragen over de eerste sport beantwoordden, aangaf in minder dan tien weken te sporten. Maar ook dat 86 procent de maximaal vier sporten meer dan 40 van de 52 weken in een jaar beoefent.

We hebben drie methoden uitgewerkt om dit min of meer zichtbaar te maken (over de periode 2014-2018). Daarnaast hebben we het aantal weken van de eerst genoemde sportactiviteit opgenomen (zie tabel B3.1).

Tabel B3.1**Vaststellen wekelijkse sportdeelname via de wekenvraag**

(In procenten)

	2014 (n=8.010)	2015 (n=7.945)	2016 (n=9.165)	2017 (n=9.826)	2018 (n=10.043)
Voor eerst genoemde sport:					
0-9 weken	2	2	2	2	2
10-19 weken	2	2	1	2	2
20-39 weken	20	19	19	18	19
40-52 weken	76	77	78	78	78
Minimaal 1 van de 4 sporten:					
0-9 weken	2	2	1	2	1
10-19 weken	2	1	1	1	1
20-39 weken	16	16	16	15	15
40-52 weken	80	81	82	82	82
Gemiddelde voor 1-4 sporten:					
0-9 weken	2	2	1	2	2
10-19 weken	3	2	2	2	2
20-39 weken	29	29	28	27	28
40-52 weken	66	67	69	68	68
Sommatie voor 1-4 sporten:					
0-9 weken	2	1	1	2	1
10-19 weken	2	1	1	1	1
20-39 weken	11	12	11	11	11
40-52 weken	46	49	49	49	48
> 52 weken	39	37	38	37	38
Totaal > 40 weken	86	86	86	86	86

Bron: CBS-Gezondheidsenquête (2014-2018). Bewerking: Mulier Instituut.

Bijlage 4 – Vaststellen sportduur

Via de enquête van de LeefstijlMonitor (Gezondheidsenquête, SQUASH-vraagblok) komen de beweegerichtlijnen tot stand. Voor de duur-richtlijn is het van belang om voor elf beweegactiviteiten vast te stellen hoe lang iemand deze wekelijks heeft beoefend.

In dit rapport zijn we geïnteresseerd in de duur van de sportdeelname. Net als bij de andere activiteiten wordt bij sport eerst gevraagd naar het aantal dagen dat men een activiteit in een week heeft beoefend. Vervolgens volgen twee vragen, naar uren en minuten, om de duur per dag vast te stellen. De respondenten kunnen maximaal vier sporten opgeven (met dezelfde serie vragen).

In paragraaf 2.2 concluderen we dat de gemiddelde tijd besteed aan sport hoog uitvalt. Zeker als we de cijfers vergelijken met het Tijdbestedingsonderzoek (TBO) van het CBS (paragraaf 6.1). In dat onderzoek is het gemiddelde circa de helft lager. Daarom kijken we hoe dit gemiddelde cijfer (globaal) tot stand komt door de Gezondheidsenquête (meting 2022) te analyseren.

Gemiddelden vaststellen is eenvoudig, maar extreme waarden geven complicaties. Onze keuzes in de analyse maken vergelijken met de LeefstijlMonitor lastig.⁵ We onderscheiden extremen die we als onmogelijk beschouwen, zoals 24 uur per dag sportdeelname, en extremen die wel mogelijk zijn, maar in principe weinig voorkomen, zoals vier uur deelname per dag.

Om een realistisch gemiddelde te verkrijgen maximaliseren we extreme waarden. Respondenten krijgen als grenswaarde de duur waar 97,5 procent van de respondenten onder zit. Zo is de invloed in het gemiddelde enigszins gematigd. Voor 2022 ligt deze waarde op 14 uur sporten per week (2 uur per dag).

Een fors aantal respondenten geeft aan tientallen uren per week te sporten. Voor het aantal waarnemingen waar we hier mee werken (n=3.500 sporters), zijn 21 respondenten nodig die opgeven op zeven dagen 24 uur te sporten om het gemiddelde voor sporters een vol uur op te hogen. Hoewel dit een extreem voorbeeld is, zien we in de opsomming hieronder wel dat de maximalisatie een fors effect op de gemiddelde duur van sport per week heeft.

⁵ Het RIVM kijkt voor de LeefstijlMonitor vooral naar de extremen voor alle elf beweegactiviteiten samen en wat minder naar een specifieke activiteit zoals sporten.

In onze analyse over 2022 voor mensen van 18 jaar en ouder zien we de volgende gemiddelde duur van de wekelijkse sportdeelname:

- > 2,6 uur over de gehele bevolking met maximalisatie van extremen;
- > 5,0 uur voor (wekelijkse) sporters met maximalisatie van extremen;
- > 6,3 uur voor (wekelijkse) sporters zonder maximalisatie van extremen;
- > 4,2 uur voor (wekelijkse) sporters met weglaten van extremen (8% valt uit).

In paragraaf 2.2 gaven we aan dat een deel van de extremen te verklaren is doordat respondenten een vraag verkeerd begrijpen. Dit betreft wellicht de (gemiddelde) sportduur per dag. Iemand die op drie dagen in een week respectievelijk 1, 2 en 3 uur sport, moet twee uur invullen. De eerdere vraag naar het aantal dagen sport is op een week gericht. Wellicht geeft een deel de duur per week op. Als iemand (gemiddeld) 2 uur per dag sport, zal deze bij drie dagen sport 6 uur invullen. Maar we weten niet of iemand de vraag voor een week invulde, dus gaan we uit van 18 uur sport per week (3 x 6 uur). Hoe kunnen we dit effect onderzoeken?

Als iedereen in de enquête de tijd per dag opgeeft (voor maximaal vier sporten), nemen we aan dat de gemiddelde sportduur per dag bij twee dagen sport vergelijkbaar is met de dagduur bij zeven dagen sport. Uitgaande van het zogenaamde regressie-effect verwachten we overigens dat de duur per dag bij zeven dagen sport lager uitvalt dan bij twee dagen.⁶

Maar we zien het tegendeel. Van de mensen die een sport één dag per week beoefenen, geeft 62 procent op hier tot een uur mee bezig te zijn (tabel B4.1). Van de sporters die zeven dagen opgeven, valt 53 procent in de categorie tot een uur. Bij een sportduur van 4 uur of meer per dag (al best extreem) is dat 2 procent voor één dag sport en 10 procent voor zeven dagen sport (> 28 uur per week).

Over alle sporten is dit percentage 3 procent, maar omdat vele sporters meerdere wekelijkse sporten beoefenen, is dit percentage per sporter hoger. Van alle sporters sport 8 procent 14 uur of meer per week.

⁶ Regressie naar het gemiddelde. Als een waarde al extreem is, is de kans op een nog extremere waarde kleiner dan een waarde richting het gemiddelde. Zeven dagen twee uur per dag sporten is extreem. Daardoor zal de gemiddelde duur bij meer dagen eerder wat lager uitvallen.

Tabel B4.1**Sportduur per week naar aantal dagen sportbeoefening, sporters 18 jaar of ouder**

(in procenten van alle door genoemde sporters sporten, n=7.057; geen maximalisatie toegepast)

	Alle genoemde sporten (n=7.057)	1 dag (n=2.958)	2 dagen (n=1.971)	3 dagen (n=1.032)	4 dagen (n=344)	5 dagen (n=318)	6 dagen (n=124)	7 dagen (n=310)
T/m 1 uur	57	62	54	52	49	54	44	53
1-4 uur	40	36	44	43	48	41	47	37
4 uur of meer	3	2	1	4	3	6	9	10
Aandeel dagen (rij %)	100	42	28	15	5	4	2	4

Bron: CBS-Gezondheidsenquête (2001-2022). Bewerking: Mulier Instituut

Zelfs als we alle extremen uit de analyse halen, komt de gemiddelde sportduur nog aanzienlijk hoger uit dan in de analyse van het Tijdbestedingsonderzoek (2,1 uur voor de hele bevolking, niet in tabel, vs. 1,3 uur voor alle mensen van 10 jaar of ouder).

Wellicht gaan de respondenten in de Gezondheidsenquête, los van problemen met het verkeerd uitleggen van vragen, uit van een ideale situatie. Het onderzoek naar tijdbesteding registreert daarentegen ook uitval (geen zin, blessures, zomervakantie van de sportclub, etc.).

